

LK 23

EGYHÁZ-ZENÉSZÉTI JEGYZETEM

IRTA

ZENEAKADEMIA

BOGISICH MIHÁLY

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

~~34~~
7568.

Liszt Ferencz
aharri karonak Annak

jötevémmel

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

melé kisteleme jelenül

Bpén, január 24^{én} 1887.

Bazsichmilák

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

~~54~~

Jf 68.

EGYHÁZ-ZENÉSZETI JEGYZETEIM.

TÖREDÉKEK

UTI NAPLÓMBÓL.

1880. július 8. — aug. 12.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

BOGISICH MIHÁLY,

budapest-belvárosi káplán,

a magyar tudományos akadémia levelező tagja.

BUDAPEST, 1880.

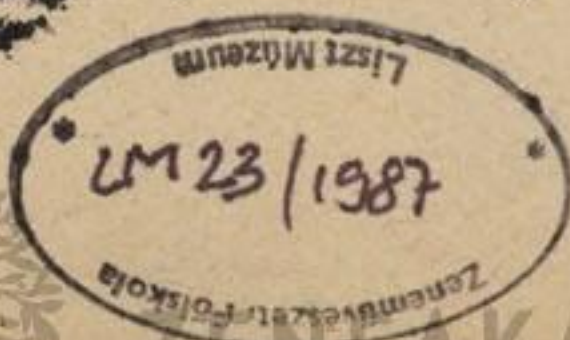
NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS” INTÉZETBEN.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

34

73 68

A németországi „Cecilia“-egylet.

A bibornok hercegprimás, a magyar tudományos akadémia hízegő ajánlóleveleivel, a válás- és közoktatásügyi m. k. miniszter urnak kegyelmesen utalványozott segélyével f. é. július 8-án távoztam el szülővárosomból, hogy meglátogatva Németország nagy és nevezetesebb városait, Linztól Aachenig, a székesegyházi, városi és egyetemi zsinagógákban az egyházi zene multját, a templomokban, a műépítészet ezen csodálandó remekműveiben pedig a zene jelenét tanulmányozzam. Augsburg volt öt heti kirándulásomnak utolsó állomása, hol augusztus 9—11-ik napjaiban a németországi nagy „Cecilia-egylet“ tartá 8. dik közgyűlését, melyen a kath. egyházi zene diadalünnepét ülte.

A németországi „Cecilia-egylet“ hosszas előkészületek s kitartással folytatott nagy küzdelem után 1868. évben tartá Bamberg érseki városban első alakuló közgyűlését s egyuttal bevezeté az egyház valódi zenéjét, mely hivatva volt a szentélybe tolakodott világias, lármás, áhítatot nélkülözö daljátéki zenét kiszorítani.

A nagy munka élére első sorban egyházi férfiak léptek, kik az isteni tudományokhoz, az őszinte vallásos kedélyhez még alapos zeneismeretet, a régi kor zenetudományát csatolták, akik bátran állottak szembe az uralkodó áramlattal, hogy az egyház egyik legbecsesebb kincsét, az Isten dicsőítésének egyik leghatalmasabb s nélkülözhetlenebb kellékét, az egyházi zenét, régi dicső fényében újra ragyogtassák.

A „Cecilia-egylet” tizenkét év óta fennáll s áldázos működését már is csaknem egész Németországra kiterjeszté. Ezen nevezetes egyletnek célját, az általa képviselt elveket, az általa megteremtett új egyházi zenét egész nagyságában csak úgy vagyunk képesek megbírálni, ha megkísértljük rövid vonásokban ecsetelni ama kort, az egyházi zenének ama szomorú sorsát, melyen az egyháziaktól teljesen megvetve tudatlan, gyakran hitetlen, nyereszkes udvari vagy színházi karmesterek kezébe került, hol megfosztva isteni fényétől, mulatság, gyönyörködtetés vagy a művészi fitogtatás eszközévé lealacsonyodott.

Ezen kor Németország egyház-történetében már csak mint „mult” fordul elő; nálunk fájdalom! ezen kor az egyházi zenének sivár jele. Nálunk az egyházi zene mint „szükséges rossz” figurál, melyet a legtöbb esetben nyelv, szellem, érzelem, sőt néha vallásra nézve tőlünk teljesen idegenek mint „bitang jószágot” kezelnek, mely nem talál szíves fogadtatásra, s nem lelápo-

lást a káptalanok chorusában, melynek nincs rendes, határozott „órája“ a papnöveldekben, melyet csak is régi dicső korasakoldus módra fizetett „egyházi zenészek“ mentenek meg a végpusztulástól!

A 18. század utolsó fele, mely rokokó és francia udvaronc (copf) módorával az egyházi építészeti- és festészetnek hanyatlását idézte elő, az egyházi zenét tökéletesen elvilágiasította, s így a tridenti szent zsivat által elfogadott, mindenütt hathatósan ajánlott igazi egyházi zenét a szentélyből kiszorította.

A dalmű, az édeskés olasz dallamok uralták Európaszerte a kedélyeket. Olasz styl, olasz énekmesterek, ~~zeneigazgatók~~ járták be egész Európát.

Királyok, uralkodó hercegek a divat mámorának hódolva, olasz zenét honosítottak meg palotáikban. Olasz énekesnők vagy legalább is Olaszországban képezett énekesek s énekesnők voltak az énekművészet egyedüli apostolai, kiket a nagyok drága pénzzel fizettek. Olaszországban az émelységig elcsépeelt olasz zeneművészet mindinkább súlyedt. — Német- és Franciaország pedig tárt karokkal fogadták azt. Az egyházi zene végtelen kárára eme mámoros divat a színházak- s palotákból az udvari kápolnába s onnét a gazdag érsekek s püspökök templomaiba is behatolt, s a templomból hangversenyterem lőn, hol a nevezetes énekesnők számára az udvarias kar-

mesterek az egyház szent szövegére teljesen világi zenét irtak, melyben a művésznők sokszor bámulatos torokkészültségöket mutatatták be.

Az egyház ősi zenéje, a méltóságteljes gregorián ének, a többszólamu szózene, (Vocalmusik) melyet a 16. és 17. század nagy szellemei alkottak, a csillogó futamokban bővelkedő, édeskés dallamokkal nem volt képes versenyezni, s így a küzdtérről csakhamar leszorítottatott. Az énekművészet hatalmas emelkedése folytán a zeneírók a művész énekesek és énekesnők számára „magánrészeket” irtak, melyeknek művészies előadása nem tévesztette el hatását. Ehhez járult a hangszerek tökéletesedése s nagy változatossága, melyet az udvari karmesterek teljesen kiaknáztak. Így termett meg a 18. század vége felé az egyházi zene, melyet ápolni divat lőn. Ezen iránynak áldottak azon kor lángelméjű zeneírói is, kik, mert fiatal korukban ily légkörben nevedtek, mert ily zenét hallottak a templomokban, hasonló zenét teremtetek, melyre azonban szerencsére — akarva vagy nem akarva — saját genialis egyéniségök bélyegét nyomták.

Csodálkozni fog a szives olvasó, hogyha a 18. század végén s századunk elején élő nagy zeneköltőket, a Haydn testvérpárt (József és Mihály), a virgonc kedélyű genialis Mozartot, a mély érzelmű és eddig utolérhetlen nagy szellemet Beethoven Lajost, a szigorú ellenpontozatos s nagy tudományu Albrechtsbergert, Vogler abbét, a termékeny Cammerlochert és azon sok másodrendű csillagot, kiknek

művei eddig az egyházi zene repertoriumát képezték, s nálunk legnagyobb részt képezik, nem számítjuk az egyházi zeneköltők közé; ha műveiket Németországban a templomból a hangverseny-terembe helyezik át, és vas következetességgel akadályozzák azok templomi előadását.

Az egyházi zene hangosan követeli jogát s kívánja, hogy azon polcra helyeztessék, melyet a 16. és 17. században elért, melyet az egyház megszentelt és helyeselt, habár ez a világ legnagyobb zeneelméinek, az egyház hífiainak mellőzésével történik is.

A fentebb említett valóban nagy férfiak, s azoknak későbbi utánzói csak áldozatai lettek ama kornak, melyben éltek; nem voltak képesek szakítani a kor uralkodó áramlatával, és így fényes tehetségöket annak alávetették. Eme nagy férfiak egyházi művei minden világias színezetök mellett még türhetők; mert az egyházas szellem hiányát pótolják a magasztos zenegondolatok, a kidolgozás mesteri műve és a ha-ásteljes hangszörelés. De e nagy férfiak utánzói, a mindent özönvizként elborító karmesteri munkák, a mindenféle nemzeti tánc- és népének alá szorított, megnyirbált, össze-vissza szaggatott, trombita, harsona, dobpergéssel vegyült igazi „török muzsika-féle zenék”, melyek inkább a lovardák porondjára, mint szent helyre emlékeztetnek, méltán felkeltették az ájtatos lelkek háborodását. Eszázad elején s még később is Németország chörusain Schiödermayer, Drobisch, Diabelli, Bauer, Seyfried s más kisebb rangú karmesterek művei vitték

ZENEAKADÉMIA

LISZT MÚZEUM

a főszerepet, és mert minden karmestert zeneszeti reputációja évenként legalább egy új mise írására ösztönzött, csakhamar a miséknek, különféle gradualék- s offertoriumoknak oly roppant sokaságával lőnek a chorusok elárasztva, mely hatalmas reactiót támasztott, s a sok vizenyős, üres, sőt istencsufoló egyházi zenének revisióját tette szükségessé. És ekkor érte el az egyházi zene hanyatlásának tetőpontját.

Az ennyire elkorcsosult egyházi zenét megmenteni, azt ismét felvirágoztatni csak egy módon lehet. Visszatérni az ősi forráshoz, az egyház megszentelt zenéjéhez, a gregorián énekhez, s ennek nyomán a 16. és 17. század nagy zeneköltőinek műveit tanulmányozni, több szólamu szózenét a szentélyben ismét meghonosítani.

A testi és lelki elpuhultság után az ébredés ideje elérkezett. Az egyházas szellem mindinkább nagyobb hódítást tett; ezen szellemmel az egyházi művészetek s kiválólág az elsatnyult egyházi zene helyes művelése karöltve járt. Világiak és egyháziak a poros könyvtárakba mentek buvárkodni. A régi mesterek műveit a jelenkor írásszabályai szerint megfejtették, nyomtatásban terjesztették, azokat kisebb zene- vagy énektársulatok által a nagy közönségnek bemutatták,—szóval az egyházi zene számára új utat nyitottak.

Az új iránynak első harcosa egy, az anyatermészetől jó szívvvel, vas szorgalommal és

kitartó erélylyel megáldott, szerény állásu férfiú volt: Ett Gáspár, ki 1816. évtől kezdve 1847-ig a müncheni udvari szent Mihály templomban mint orgonász működött. Őt mondhatjuk a jelenlegi „Cecilia egylet” erkölcsi alapítójának, ki a 15. 16. és 17. század remekíróinak iratait egész önfeláldozással tanulmányozta, és csodálva bámulta ama harmoniai gazdagságot, nemes tisztult izlést, mely e művekben nyilatkozott. Ett példája nemsokára utánzókra talált. Schmidt I. B. udvari karmester figyelmét a remekművek megragadták, azokat betanítá, s nemsokára a müncheni szent Mihály udvari templomban megcsendültek ama égi hangok, melyek a ker. vallás fenségét képzelhető legszebben magyarázták. E két férfiú segítségére sietett Hauber Mihály sz. Kajetánról címzett zárda szónoka, ki számos hittani művei mellett a régi mesterek műveinek felkutatása és nagy foliókban való kiadása által nevét az egyházi zene történetében örökre emlékezetessé tette. Az egyházi zene most már erős talajra lőn fektetve. Hauber Mihály volt az első egyházi férfiú, kit hivatása, állása és zeneszeti tudománya az új iránynak apostolává avatott.

Az isteni gondviselésnek egyik szép műve volt az, hogy legnagyobb része azoknak, kik az új irányban működve a régi mesterek műveit nyilvánosságra hozták, maguk is ezen remek példák által fellelkesülve nevezetes egyházi zeneszerzők lettek. Ett Gáspár neve mint zeneköltőé csakhamar Németországban, de különösen a kis Bajorhonban ismere-

tes lőn. Örökre kár, hogy tulszerénysége miatt művei még életében napvilágot nem láttak, s azok csupán kéziratban szétszórva egyes karmesterek tulajdonába mentek át. — Nem lehet céлом E t t Gáspár műveit itt birálat alá venni. Az általános elterjedtség művei használhatóságának egyik legszebb bizonyítéka. — A „Cecilia egy-let“ mely Ettben alapítóját tiszteli, műveit a finom kidolgozás, szoros műforma és tiszta hangszerelés miatt nagy tiszteletben részesíti. Hauber Mihály zenészeti munkálkodását egy kötet egyházi énekek kiadása által tette nevezetessé: „Cantus ecclesiasticus hebdomadae sanctae, quatuor vocibus cum organo,“ mely azonban nem részesült méltó pártolásban.

Az új irány nemsokára egy tehetséges előharcost nyert a szelidlelkű s amint közönségesen hívták a gyermekded ájtatos Aiblinger Gáspárban.

Miután Münchenben az első zenészeti kiképzést nyerte, Olaszországba ment, hol a drámai (színházi zenét) szép sikerrel művelte. — De szelid, vallásos lelkülete őt az egyházba hívá. 1825. évben, Münchenben mint másodkarnagy működött az udvari kápolnában, honnét rövid időre másodszor is Olaszországba rándult. De szive vágyát követve csakhamar elhagyta ama idegen helyet, hol működésének elég tért nem nyithatott s visszatért Münchenbe, hol élte végeig mint az egyházi zenének egyik fölkent apostola az „új irány“-ra döntő befolyást gyakorolt. Aiblinger Gáspár rendelkezett mindazon eszközökkel, melyekkel egy vezérférfinak birnia kell.

Szigoru vallásossága az egyházi tudományokban való jártassága, liturgiai s a classikus egyházi zene fejlődési történetének ismerete, melyet egész odaadással tanulmányozott, őt csakhamar az „uj irányu“ egyházi zene első rangu bajnokává s remek költőjévé emelték. Aiblinger Gáspár neve egész Bajorhonban ünnepelt lőn. Művei, melyeken vallásos kedély s mély érzelem vonult végig, az egyházak tulajdonává lőnek. Az énekkarok versenyeztek azok betanulásában; az ájtatos közönség lelki gyönyörűséggel hallgatta az uj zenét, mely a zenekar s egyes lármás hangszerek külszillogásától menten szelid orgonakiséret mellett négy szólamu vegyes ének-karban fejezte ki a kedély vallásos érzelmeit, melyekkel legméltóbban lehet Istent magasztalni.

Aiblinger Gáspár Egyházi Főiskolájában, hogy a 16. és 17. század nagy zeneíróinak műveit a közönséggel megismerteté. Ezen művek lelkesíték őt a zeneköltészetre s azon munkásságra, melyet a klasszikus s egyházi zene megalapításában kifejté. Aiblinger zeneműveiben a hangszeres kíséretet is a régi egyházi zene szellemében fogantatosította, mi számos megjegyzésre adott okot s az akkori egyháziatlan irány követői által hevesen megtámadtatott. A trombiták harsogását, a dob pergését, szóval ama katonai riadó féle hangokat, melyek harcias szilaj bátorságra hívnak fel, melyekkel a miséző pap egyes ténykedéseit, a mise kezdetét és végét akarták ünnepélyessé tenni, az uj irány követői vas szigorral tiltották ki az egyházból. Hogy

ZENEAKADÉMIA

LISZT MÚZEUM

ez a lármás „muzsika“ pártolók részéről hevesen lőn megtámadva, alig kell említenem.

A fentebb említett három kiváló férfiú új iránya mindig nagyobb tért foglalt el. Egyháziak és világiak a legalsóbbtól fel egész a koronás főig, I. Lajos bajor királyig, az új egyházi zene iránt érdeklődött.

A régi azaz „megszokott“ egyházi zene és az új irány követői közt folyó harcban a jelen század 30-as éveiben egy nagy férfiú alakja emelkedik ki, ki az elkeseredett harcban, állása, tekintélye, rendkívüli zenetudománya folytán a győzelmet az új irány követői részére döntötte.

E férfiú Proske Károly a regensburgi székesegyház nagyhirű s vas szorgalmu kanonokja volt. A z egyházi zene védője, s buzgó apostola egyházi férfiú, paplón, ki egyedül volt hivatva a harcot a rendes merbe terelni, s tekintélye s összeköttetései folytán a győzelmet végleg biztosítani.

Proske Károly neve a németországi egyházi zenetörténelemben korszakot képez. Azon egyházi zenének, melyet IX. PIUS pápa uralkodása végén megáldott, melyet utódja XIII. LEO pápa a világ összes püspökeinek a legnyomósabban ajánlott — megalapítója, terjesztője s tudományos művelője Proske kanonok volt. Mint apostol szerteszét küldé tanítványait, kik egész lelkesedéssel és odaadással szolgáltak és szolgálnak jelenleg is a szent ügynek.

Proske kanonok, kinek bölcsője 1794. év-

ben Porosz-Silézia Gröbning nevű városában ringott, atyjának akaratára előtt meghajolva — szíve vonzalma ellenére, a nagy Napoleon elleni harcban, Németország seregében, mint gyakorló orvos szolgált hazáját. A háború befejezése után a benső hívó szózatnak nem állhatván ellen, Regensburg szent életű és nagy tudományú püspökéhez Sailerhez ment, ki, miután az ifjú a hittudományi éveket kitűnő sikerrel befejezte, őt 1826-ban áldozárrá szentelte. Proske, mint ifjú, alapos zeneitanításban részesült, mint fiatal orvos az egyházi zenének, különösen az új iránynak szorgalmas művelője és terjesztője volt.

Ebbeli működésének legszebb tere a regensburgi ősi székesegyház lőn, hol, mint káplán és székesegyházi karmester nagy sikerrel munkálkodott.

A 16. és 17. század nagy zeneirodájának műveit fáradhatlan buzgalommal hozta napvilágra; az előadások annyira megtetszettek, hogy 1829-ben, midőn hírneves „Memoriale”-ja megjelent, őt I. Lajos bajor király fel-szólította, hogy a befejezéshez közel álló ősrégi góth modoru regensburgi egyházban, méltó egyházi zene létesítéséhez külön tervezetet dolgozzon ki.

E legmagasabb helyről jött buzdítás Proske szorgalmát még inkább edzette. Proske tervezete, mely a „regensburgi székesegyház zenetörténetében” (Dr. Mettenleiter Domonkos, Regensburg 1866) részletesen van közölve, mely egyrészt a karmester részére teljes cselekvési szabadságot és a főegyházi hatóság részéről támogatást, másrészt külön

énekiskola alapítását s a papi praebendatusok szaporítását követelve: egész szellemi és zeneészeti forradalmat idézett elő. A lármás, hangszeres zene barátjai minden hozzátartozóikkal élet-halál harcot kezdettek az ujítás ellen; Prosket s tanítványait az egyházi zene elnyomóinak mondták s reactionariusoknak hiresztelték, kik az oly szépen előrehaladott zenét három századdal akarják visszavetni. Proske öt évi kápláni és karmesteri működés után 1831-ben a kanonoki stallumot elnyerte.

Régi gyarló szokása s bizonyos megrögzött sajátsága az embereknek, hogy a tudomány előtt csak akkor tudnak meghajolni, midőn annak birtokosa tekintélyes állást foglal el. Proske mint kanonok az óriási nehézségek ellen könnyebben tudott megküzdeni, mint azelőtt mint káplán, jóllehet a kanonokság csak tekintélyt, és nem tudományt szerzett neki. Püspöke támogatta működését és a káptalan támadásai ellenében hatalmasan védelmezte. I. Lajos bajor királyhoz benyújtott tervezete végre is diadalmaskodott az udvari énekesek, nők, karmesterek s ezek barátjainak incselkedései fölött, s 1838. évben a műszerető I. Lajos bajor királynak következő határozata érkezett Proskehez: „Ő felsége elhatározni méltóztatott, hogy az eredeti s tiszta góth stylben teljesen elkészült regensburgi székesegyházban ezentul csak a tiszta szózene (Choralgesang) orgona-kisérettel vagy anélkül csendüljön meg.“ Ezen legmagasabb elhatározással az egyház valódi zenéje, mely a szen-

télyből oly méltatlanul volt száműzve, ismét régi jogába lépett s egyuttal főmüködési tere a müncheni udvari kápolnából a regensburgi székesegyházba tette át.

Proske a legmagasabb helyről jött elhatározást lelke egész erejével igyekezett érvényre emelni. Regensburg műszerető polgárai felhívásának engedve, lelkesedéssel jelentek meg a zeneprobákra, az előkelő családok gyermekeiket örömmel küldötték Proskehez, ki őket a klasszikus egyházi zene titkaiba avatva, valódi énekesekké képezte.

Prosenek legfőbb gondja volt a 16. és 17. század zenekincseit a közforgalomnak átadni. Kétszer utazott Olaszországba, hol emberfölötti erő- és kitartással másolta s jegyezgette a porlepte régi zeneiratokat. Társával, a régi kápolna karmesterével Mettenleiter János Györggyel egy óriási munka kiadására vállalkozott, mely sok évi fáradság után következő cím alatt látott napvilágot: *Musica divina sive Thesaurus concentuum selectissimorum ab excellentissimis superioris aevi musicis numeris harmonicis compositorum. Ratisbonae 1853.*

Ezen öt nagy kötetből álló munka, mely 30 frtért kapható, magában foglalja a régi kor legnevezetesebb miséit, mottetjeit, az összes zsoltárokat, dicsdalokat, Mária-karvereket és a litániákat 4—8 szólamra.

Oly mű, mely bármely székesegyházi énekkart éveken át foglalkoztathat!

A többszólamu szózene (Vocalmusik) mellett még az ősi gregorián ének is kelő pártolásban részesült. Mettenleiter János György

Proske buzditása folytán összeszedte s a régi egyházi hangnemekben összhangosította az egész officiumra vonatkozó részt, mely által a káptalani istenítisztelet egészen más, Istenhez méltó tiszteletet nyert.

Ily munkálkodás, szakadatlan küzdés után a regensburgi székesegyházban elnémult a lármás hangszeres zene, s a 16. és 17. század nagy remekművei áhitatra gerjesztő dallamokban vonultak be.

Proske oldala mellett lankadatlan buzgalommal működött a székesegyházi karmester Schrems, ki egyes és szakavatott modora által Proske védszárnyai alatt a régi zene gyöngyeit rohamos gyorsasággal tudta megkedveltetni.

Igy lőn Regensburg, a régi bajor koronázó székváros, az egyházi zene Athenje, hová messze földről zarándokoltak és zarándokolnak még ma inkább az utazók, akik nemes, az egyházi szellemnek megfelelő zenét obajtanak hallani. Itt tartotta a „Cecilia-egylet” 1874 ben V. nagy gyűlését, s azóta két templomon kívül mindenütt a többszólamu szózene és a liturgiai gregorián ének orgona-kiséret mellett hirdeti a kath. istenítisztelet fenését!

Proske 1861. december 14-én halt meg. Fáradozásának gyümölcsét még élteben volt szerencsés élvezni. Az óriási munka: a megörögzött rossz szokást, a méltatlan színházi zenét kiszorítani, oly feladat volt, melyet csakis az emelkedett lelkű Senestrey Ignác regensburgi püspök segélyével volt képes végrehajtani. Fájdalmas betegségében egy gondo-

lat szomorította, t. i. az új zene meghonosításához szükséges egyházi zeneiskola alapításának késedelmezése; mely azonban azóta már létesesült, s melyben jelenleg évenként egyes püspöki megyék papjai az egyházi zenében teljes kiképeztetést nyernek.

Proske Károly az egyházi zene új korszakát nyitotta meg Németországban. Különös szeretettel fogadta a fiatal áldozárokat, kikre zenetudományának egész gazdagságát árasztotta.

A nagy egyház-zenei épületnek alapkövét Proske kanonok letette, az építés folytatását tanítványaira bízta, kik nagy számmal seregtek köréje, s kik mint az egyházi zene valódi apostolai távoztak el köréből.

Proske tanítványai között legelső helyen emlíendő dr. Witt Ferenc regensburgi áldozár, a sz. Emmeran-zárda volt igazgatója, jelenleg landshúti plébános s római palestrina kanonok. Méltóbb kezekre alig lehetne bízni az egyházi zene ügyét.

Szent lelkesedés, kitartó vas szorgalom s rendkívüli zenetudománya, valamint teremő ereje őt a mozgalom élére hívták.

A „Cecilia-egylet“, mely már Proske idejében erkölcsileg megalakult, Witt keze alatt testet nyert. Az egyletnek alapszabályai alig vannak.

A szent ügy iránti lelkesedés, az egyház iránti lángoló szeretet, a visszaélések megszüntetése, azon vezéreszmék, melyek a tagokat kitartó munkára buzdítják. Miután Proske és társai az új zene drága gyöngyeit a porlepte könyvtárakból előhozták, az utó-

ZENEAKADEMIA

LISZT MÚZEUM

dok dolga lényegesen megkönnyebbült. Egyes egyházmegyékben társulatok alakultak, melyek Proske örökségét lángoló buzgalommal mutatták be a nagy közönségnek. A „Cecilia-egyletet” megalakítani könnyű munka volt; mert a talaj el volt készítve, s a főpásztorok buzditó szavára a tudományedzett papság lelkesedéssel sereglett egybe. Az egyházi zene művelését s terjesztését végre is a papság vette kezébe, mely hivatala- s tudományánál fogva egyedül van hivatva mind azt vezetni, kormányozni, mind afölött örködni, ami az istenitisztelet fényének emelésére vonatkozik.

Az egyházi zene tanulmányozása a német papság körében hihetlen gyorsasággal terjedt. A lángoló ügyszeretet még a „langyos”, „se hideg, se meleg” keblekre is lelkesedést tudott önteni.

Bajorország volt a mozgalomnak gyupontja, honnét a szent lelkesedés sugárait a többi német tartományokba is csakhamar széthintette.

A Rajna és Mosel tartományokban a mozgalom a legélénkebb viszhangra talált. Az ősi trieri székesegyházban Lück István káptalani prépost ragadta meg a kezdeményezést. A rajnai tartományokban Köln, e regényes szép tartománynak feje hódolt az új zenének s a világhírű kölni dóm hatalmas csucsivei alatt elnémult a lármás hangszeres zene, s az egyház legszebb és legméltóbb zenéje a többszólamu szózene elragadóan hirdette az Isten dicsőségét.

A rajnai tartományokban az egyházi zene nagytudományu terjesztője, a remek szerze-

ményeiről hires Könen Frigyes áldozár, a kölni székesegyház karnagya.

Mintegy varázsütésre termettek elő a földből a zenetudomány s művelés apostolai, az egyházi férfiak; és ha napjainkban bármely németországi, érseki, püspöki vagy zárdatemplomba lépünk, az orgonász vagy karmesteri tisztet papok kezében találjuk. — A tanítókar hasonló lelkesedéssel lépett a küzdőterre, s a papsággal versenyzett az istenitisztelet fényének emelésében.

Az egyházi zene új iránya, a hangszeres, lármás zenének ha nem is teljes, — de részleges megszorítása s a 16. és 17. század remek zeneiróinak felelevenítése, az egyház ősi zenéjének, a gregorián éneknek szabatos művelése, oly annyira áthatotta az egyháziak és a világiak lelkületét, hogy az új iránynak legtudományosabb képviselője, a legtermékenyebb egyházi zeneíró dr. Witt Ferenc 1868. évben a Bambergben tartott nagygyűlésen a németországi Cecilia egyletetet megalakultnak nyilvánította. — Az elsőek között találjuk hazánk nagy fiát Liszt Ferencet, a jelenkor lángelméjű zeneköltőjét, az utolérhetlen nemeslelkű művészt, a klasszikus zeneirodalom legszakavatottabb ismerőjét.

Az egylet, mely a legnemesebb célt tűzte maga elé, működését a pápa áldásával kezdte meg. Tizenkét év óta a „Cecilia-egylet“ Németország kath. flainak szívében oly mély gyökeret vert, hogy azt semmi hatalom sem volna képes onnét kiragadni.

Dr. Witt Ferenc mint az egyletnek lelkesedéssel megválasztott főelőnöke a működés

egyöntetűségét és az összetartó munkásságot fenntartandó, ugyanakkor kettős lapot indított meg, mely az egyházi zene ügyeit tárgyalatosan vezetni, terjeszteni volt hivatva. A „Fliegende Blätter für katholische Kirchen-Musik, zugleich Organ des „Cecilien-Vereines“ für alle Länder deutscher Zunge“ az egylet megalakulása előtt három évvel indult meg s az egyházi zene barátait tömörülésre buzdította. Ezen lap, mely minden hónap 15 ik napján egy iv tartalommal jelenik meg, az egyletnek egész és részletes működését közli. A „Musica Sacra, Beiträge zur Reform und Förderung der katholischen Kirchenmusik“ az előbbinek társa, mely minden hó 1. napján zenemellékletekkel jelenik meg. E két lap az egyházi zene nagy Németország lelkes papságát s tiszteletreméltó tanítói karát az istenitisztelet fényének emelésére, a valódi egyházi zene művelésére egybefűzi. A két lapnak előfizetési ára egész évre külön-külön 2 márka (1 frt 20 kr.) Kiadója az egyház feje által többször kitüntetett Pustet Frigyes regensburgi, pápai könyvkiadó, kinek gondozása és bőkezűségéből az egyházi zene-művek egész tárháza látott már napvilágot. A „Cecilia-egylet“ működése egész zeneirodalmat alapított. A régi művek ismertetése, a gregorián ének tanítása, az egyházi zene története, bírálatok, ismertetések egész özöne borítja el a németországi könyvpiacot, melyet előszámlálni is lehetlen volna, de a melyről a fennebbi két lap hű értesítéseket közöl.

ZENEAKADÉMIA

LISZT MÚZEUM

Az egylet tizenkét év leforgása alatt nyolc nyilvános nagy gyűlést tartott, melyeken az egyes püspöki vagy érseki székesegyházak énekkarai készségöket, illetőleg haladásukat bemutatták.

A „Cecilia-egylet”, melynek tagjai semmi-nemű pénzbeli kötelezettséget sem teljesítenek, kik csupán a két egyházi lap járatása által állanak összeköttetésben, zászlajára e rövid, — de sokat jelentő szavakat írta: „Sancta sunt sancte tractanda”, minden külső fény- és pompától távol áll. Működési tere az Isten háza. Midőn az Isten házát a fenséges zene előadására megnyitja, kívánja és követeli, hogy a tagok vagy az ezrekre menő hivek azt nem mint gyönyörködtető vagy mulattató, hanem mint Istent dicsőítő zenét ahitattal hallgassák. A főpásztorok buzditó felhívása folytán az egyes megyékben egyházmegyei egyletek alakultak, melyek a kisebb városi egyletekkel állanak összeköttetésben. Az egyházmegyei egyletek évenként gyűlést tartanak, melynek lefolyását és az előadott zenedaraboknak címét a „Musica sacra” hasábjain a főelnökség tudomására hozzák.

Az egylet igazgatósága áll: egy főelnök, két alelnök, titkár, pénztárnok és hat zenereferensből, kiket a közgyűlés választ. A zenereferensek tiszte a beküldött zeneműveket megbirálni s azt a főelnökkel tudatni, ki az egyes referensek ítéletét az egyleti lapban tudomásra hozza. Azon zenedarabok, melyek a referensek többségének véleménye szerint előadásra ajánlatnak, felvételnek az ugynevezett „egyletcatalogusba” s a „Musica sacra”-

val, mint mellékletek az egyleteknek s tagoknak megküldetnek. Az egyletek csakis a „Catalogus“-ba felvett darabokat adhatják elő. Hogy az egyleti catalogusba a 16. és 17. század nagy mestereinek művei már eleve felvétettek, azt alig szükség felemlitenem.

Proske szellemi hagyománya, egy egyházzenészeti iskola felállítása, már teljesedésbe ment. Egyesek áldozatkészsége, az évenként Regensburgban megjelenő „Cecilien-Kalender“ tiszta jövedelme s az államilag engedélyezett sorshuzásból nyert haszon, lehetővé tették ezen iskolát Regensburgban megnyitni, ahol is egyes megyék fiatal áldozárai s a tanítói kar jelesbjei az egyházi zene tudományába avattatnak. Ezen iskola székesegyházi karmesterek és orgonászok seminariuma. A regensburgi egyházi zeneiskola igazgatója Habertl X. Ferenc áldozár, a „Cecilia-egylet“ egyik kitűnő referense, több jeles zenészeti munka szerzője, a regensburgi székesegyház karnagya.

Regensburg, a „Cecilia egylet“-nek törzsanya, egy nagy szellemi kincsnek birtokában van. Proske Károly kanonok gazdag könyvtára, mely Mettenleiter György János halála után emennek classicus zeneművek-, folyóiratok- s zenetörténelmi művekből álló könyvtárával lőn egyesítve, a fenséges egyházi zenéért buzgó s művelt lelkű Senestrey Ignác püspök által megvétetett s örökségkép az egyházmegyének átadatott.

Az utas, ki Regensburg nagyszerű góthegyházában a „Cecilia-egylet“ mintaelőadásait áhitattal hallgatja, látogassa meg eme párját

ritkító s unicumokban gazdag zenészeti könyvtárt, hol 1874. évben, midőn ott voltam, Jakob György székesegyházi káplán s szentszéki ülnök lekötelező barátsággal sziveskedett az egyházi zenészeti ügyekben kalauzolni.

Ez volna tehát rövid története az eredményeiben oly messze kiható s áldásos működésű németországi „Cecilia-egyletnek“, melynek V. nagygyűlésén 1874-ben Regensburgban, és VIII. nagygyűlésén jelen év augusztus 9—11 napjaiban Augsburgban részt vettem.

A szives olvasónak a fentebbi egylet keletkezésének leírásáért némi felvilágosítással tartozom.

Szándékom volt megmutatni a ma célt, melyet a „Cecilia-egylet“ alapítói maguk elé tűztek; rámutatni azon eszközökre, melyekkel tizenkét év alatt oly nagyszerű eredményeket kivívtak; megismertetni azon nevezetess nagy érdemű férfiakat, kik oly nagy munkára vállalkoztak. Szívemnek legfőbb vágya nálunk az ősi gregorián éneket eredeti tisztaságában a chorusba bevezetni; sasok szellem nélküli, lármás, istencsútoló misék, graduálék, offertoriumok helyett a trienti sz. zsinat által helyeselt, ajánlott zenét, első sorban a többszólamusózenét (Vocalmusik) meghonosí-

tani. Aldozatot sem kell hoznunk. A nm. magyar püspöki kar s az alsó clerus oly szellemi s anyagi eszközökkel rendelkezik, melyek előtt minden akadály leomlik. Az emelkedett lelkű főpásztorok buzditó szavára a tudományedzett ifjuság csatarendbe áll, kiki tudománya, hajlama s tehetsége szerint működik s a parlagon heverő egyházi zene hazánkban egy évtized alatt Németország fenséges egyházi zenéjével versenyre lép!

A „Cecilia egylet“ VIII. nagygyűlése
Augsburgban 1880. aug. 9., 10. és 11-én.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Tapasztalataimat a chronologicus rend el-
lenére az augsburgi zeneünnepélylyel kezdem
meg; mert ennek mű- és sorrendje leghivebb ké-
pét nyújtja a németországi „Cecilia-egylet“
működésének.

Augusztus 8-án heves eső- s csipős szélben
értem Ulmból Augsburgba a bajor Schwa-
benland kerületi fővárosába. Az ünnepélyt
rendező bizottság, mint „az esztergomi érsek-
megye képviselőjét“ a „Goldene Traube“ el-
sőrangú szállodában helyezett el. Az ünne-
pély csak 9-ikén kezdődött, s így felhasznál-
tam a félnapot, hogy a „tiszteletreméltó ős-
régi „Augusta vindelicorum“ várost, annak
történelmi nevezetességű s műkincsekben
gazdag templomait s épületeit megsejmeljem.

ZENEAKADÉMIA

LISZT MÚZEUM

Augsburg ódon épületei élénken emlékeztetnek a középkorra, melynek történetében nevezetes helyet foglal el. Augusztus római császár által Kr. u. e. 13. évben alapíttatott. A kereszténység első nyomai 304. évben mutatkoznak, midőn szent Afra szűz itt vértanui halált szenvedett. A 9. század elején először említették, mint püspöki város s a 10. század közepe- és végén szent Ulrich püspök kormányozta a várost és az egyházmegyét. Szent Afra szűz és szent Ulrich püspök ereklyéi a szent Ulrich gyönyörű templomban nagy tiszteletben tartatnak.

A 10. századtól kezdve Augsburg, mint Németország egyik leggazdagabb gyarmatvárosa több egyházmegyei s tartományi zsinatnak, valamint ország- és birodalmi gyűléseknek volt színhelye. Legnevezetesebb az 1530. évben tartott birodalmi gyűlés, melyen a protestáns fejedelmek a Melanchton által szerkesztett „augzburgi“ (ágostai) hitvallás cikkeit június 25-én V. Károly császárnak átnyújtották és egyuttal nyilvánosan felolvasták. Augsburgnak jelenleg 53,000 lakosa van, kiknek $\frac{4}{5}$ része katolikus és alig $\frac{1}{5}$ része protestáns. Leginkább megleptek a gyönyörű templomok s az augzburgi népvallásos érzülete, mely a templomi zeneelőadások alkalmával a legszebben nyilvánult.

Augusztus 9-ikén a vendégek seregesen érkeztek. Esti 9 óráig már ötszázon felül voltunk, kiknek negyötödét egyházi férfiak, a különböző székesegyházak orgonászhai, karnagyai s más zeneintézetek főnökei képezték. A város kül-

sőleg semmi fényt, pompát nem mutatott. Annál nagyobb volt a szívélyes vendégszeretet, melyben a derék lakosok különösen földieiket részesíték. A lapok vezércikkében üdvözölték a megjelent vendégeket. „Svájc legtávolabbi Alpesvölgyeiből, a nagy német birodalomból, a szent Kölnből, a tiszteletreméltó Trierből, messze a tenger partjáról, a dallamdus Ausztriából, a zenegazdag (musikreich) Magyarországból, Stiria zöld virányaiból érkeztek tegnap és ma a vendégek, kik a bizottsági tagok által a legszívélyesebben lettek üdvözölve.” Így szólt az „Augsburger Postzeitung” aug. 10-ki számában. Megjegyzendő, hogy a zenegazdag magyar földet egymagam képviseltem! Miután a vendégek mind el lettek helyezve, aug. 9-én d. u. $1\frac{1}{3}$ órakor a kath. legényegylet elég távoli teremébe gyűltünk egybe, melyek azonban a megjelentek felét sem voltak képesek befogadni.

Kissé későn érkezvén, a teremben alig kaptam helyet, s így kénytelen voltam egy kis kerülő után a podium mellé, mely az elnökség helye volt, szorulni. Dr. Witt Ferenc a főelnök távolról megpillantott s felém nyujtva kezét ezen szavakkal üdvözölt: Ezen urat én ismerem! s az emelvényen levő elnöktársainak s számos őt üdvözlő barátjainak bemutatott, mint oly egyént, ki hivatta van Magyarországon az egyházi zenét nem esíteni. Dr. Witt rögtön azon kérdést intézte hozzám: vajjon művem milő fogadtatásban részesült a főpapság részéről, van-e kilátás, hogy a „schlen-

drián“ zene kiszorítottassék ; ő művem után a legjobb reménynyel néz Magyarország felé, mely sok és nemes jó tulajdonainál és gazdagságánál fogva az egyházi zene érdekében többet tehetne mint Németország, mely távolról sem rendelkezik oly hatalmas eszközökkel. Szerencsére az idő rövidsége miatt a jóakaratu kérdésekre nem felelhettem !

Az elnöki csengetyűre mély csend lett és Witt Ferenc főelnök megkezdé üdvözlő beszédét. Köszönetet mond a nagyszámmal megjelent tagoknak, kik nem csak Németország, hanem Európa majdnem minden országából ide sereglettek, hogy tanui legyenek ama haladásnak, melyet az augsburgi egyházmegyei énekkar, mint a Cecilia egylet egyik gyöngye bemutatand. Köszönetet mond a tiszteletreméltó ősi Augsburg apostoli lelkü püspökének, a városnak, kik a közgyűlést lehetővé tették.

Ezután Augsburg multjából az egyházi zenét illetőleg felemlíti, miszerint a 16. században itt helyben a Fuggerek kápolnájában az egyházi zene mily szépen virágzott s már akkoriban az egyházi zene vezetése Aichinger Gergely augsburgi áldozár kezében volt, ki a Fuggerek fényes kápolnájában mint orgonász működött. Aichinger a székesegyház keresztfolyósójában fekszik s sírkövét ma megkoszorúzták. Aichinger műveinek kellő ismeretése után áttér Hasler Leora, ki ugyanazon időben szinte a Fuggerek kápolnájának dicsőségét képezte, akinek „Missa II. műve a Cecilia egylet által Európaszerte lőn elterjedve. (Hasler Leo fenntemlített miséjét a

budai egyházi zeneegylet kétszer adta elő.) Ezután Isten áldását kérve a munkálkodásra, felkéri a jelenvoltakat, hogy a 3 órakor a székesegyházban előadandó „Vesperas“-ra megjelenjenek. Szavait XIII. LEO pápa és II. Lajos bajor király éltetésével végzi, mit az egybegyűlték felállva háromszorosan viszonoztak.

Ezután a menet megindult a mintegy kétszáz lépésnyire fekvő székesegyházba, mely azalatt tömve volt már közönséggel. A 249' hosszú, 132' széles és 93' magas székesegyház, hármasszögletes hajójával s 110 láb hosszú szentélyével imposans látványt nyújt. A mű különböző századokban, különböző stílusban s természetesen különböző mesterek alatt készült. A főhajó gazdag üvegfestményeivel a 11. században készült, kettős tornya, a sirbolt régi bizsantini modorban. — A hatvanas években alakult „Ulrichverein“ sok üvegfestményt, szobrot, oltárokat létesített, melyek az épület stílusához alkalmazva a templom ékességére szolgálnak. Az ekként megújított székesegyház a belépőt áhítattal ragadja, a műismerő figyelmét pedig lebilincseli.

A vörös, zöld és fehér színű jelvényt viselő rendezők egyike kiragadott engem a nagy tömkelegből s a szentélybe vezetett, hol a praebendatusok székeiben kényelmes helyet nyertem. Az ősz püspök s a káptalan teljes számban voltak jelen.

Az ünnepély vecsernyével kezdődött. „Psalmi vespertini in festum s. Laurentii. Cant. Magnificat 4 vocibus in falsobordoni.“ Auctore Bernardo Mettenleiter direttore chori

Kemptensi. Amint a papság (cum assistentiis) a sekrestyéből megindult, megszólalt a templom hátsó chórusának hatalmas orgonája, melynek megrázó hangjai a papságot az oltárhoz kísérték. Ezután megszólalt a szentély orgonája, mely szelid akkordokban vezette a pontificanst a „Deus in adjutorium” intonálásához. A „Domine ad adjuvandum me festina” teljes kar- és orgonával hangzott.

Megragadó szépen hangzott a hatalmas oszlopcsarnokok között a gregorián-ének „Laurentius ingressus est Martyr”, melyet egy énekes kezdett s a többi együttesen (unisono) folytatott. Következtek a zsoltárok.

Rövidség okáért a zsoltárok kezdetét s a nyolc zsoltár hangoztatást (tonus) s a végzéseket (finalis) fogom csak jelelni. 109. zsoltár: „Dixit Dominus.” Tonus I. finalis I. G-dur. 110. zsoltár: „Confitebor tibi.” Tonus VIII. finalis I. B dur. 111. zsoltár: „Beatus vir.” Tonus VII. finalis I. B dur. 112. zsoltár Tonus VII. finalis I. G-dur. 116. zsoltár: „Laudate Dominum.” Tonus VIII. finalis I. B-dur. A zsoltárok váltakozó énekben adattak elő.

Az első verset négyes vegyes kar (sopran, alt, tenor, bass) kezdette meg orgona kíséret mellett, a második verset csupán a férfi kar (tenor és bass) együttesen énekelte erőteljesebb orgonakísérettel és ez így haladt föl-váltva. A finom árnyalás, a szótagok együttes kiejtése, hangsúlyozása, a tiszta hangvétel (intonatio) s Mettenleiter mesteri összhango-sítása megragadó hatást gyakoroltak. Az egyes zsoltárok antiphonái pl. „Laurentius

bonum opus operatus est“ ; „Adhaesit anima mea post te“ ; „Misit Dominus angelum suum“ ; „Beatus Laurentius orabat“ oly mély érzelmű ősi dallamok, melyek bármely hithideg szívet lánggra gyulasztottak volna. Öröm és boldogság fogta el szívemet, midőn az egyház eme ősi zenéjét, a szent szöveget német ajkáról oly értelmesen hallám zengeni.

Rendkívül szépen csengett a „Hymnus in commune unius Martyris“ „Deus tuorum militum, sors et corona praemium ;“ melynek első versét az egész (vegyes) kar, második versét pedig csak a férfi-kar énekelte együttesen orgonakisérettel. Ennél meghatóbbat alig lehet hallani. Ily előadás mellett tűnik ki az ősi gregorián ének nagyszerűsége ! A „Magnificat“ (Tonus VIII. finalis I. B-dur) a zsol-tárok módjára váltakozó énekmodorban orgonakisérettel lön előadva. A vecsernye végét Keller Mihály + augsburgi székesegyházi karnagy négyes vegyes szólamu „Salve reginá“-ja képezte.

Ezen egyházas szellemű dallam a régi zenegyöngyök bélyegét hordja magán. A futam (fuga), az ismétlés (imitatio) és a kánonformák egymásba folyó harmoniákban egyesülnek.

Es a papság miként énekelt? A pontificaló kanonok az oratiókat erőteljes hangon szorosan a római modor szerint énekelte ; a segédkező papok a versecskéket igen szabatosan — különösen az ünnepi formulát méltósággal adták elő. A vecsernye 37 percig tartott. A „Deo gratias“ a „Benedicamus Do-

mino" dallama szerint az összes kar által teljes orgonakisérettel lőn viszonzva!

A felhangzó remekének csengése közt a képzelem szárnyain átrepültem hozzánk, szép hazánkba. Akarva, nem akarva összehasonlítások vonultak el lelki szemeim előtt. Ami „Vesperás“-zenénk messze hátra áll . . . nem is állitható a most hallott énekkel egy színvonalra. De azon megnyugtató meggyőződésemet el nem fojthatom, hogy a mi jelenlegi erőnkkel, ügybuzgalom, kitartás s helyes vezetés mellett rövid idő alatt csodákat lehetne művelni!

Az ezrekre menő fényes közönség láthatóan meghatva távozott a székesegyházból. Délután 4 órakor kezdődött a püspöki tanácssteremben az első ülés.

A székesegyház keresztfolyosóján végig menve megállottam Aichingen Gergely megkoszoruzott emléke előtt, hol e következőket olvasám: *Lege viator et luge. Hic tumultus est perreverendus et eruditus Dominus Gregorius Aichinger chori vicarius et canonicus, tum musicae artis peritia et suavitate, tum morum elegantia et facilitate mirifice gratus ect.*

Áldást mondtam e nemes férfiu hamvaira, ki a 16. század mindent felforgató viszályai közt tiszta szívvvel szolgált Istenének s annak dicsőségét égi hangokban hirdette.

A püspöki tanácssterem, melynek falait Augsburg püspökeinek ódon képei diszítik, már egészen megtelt volt. Dr. Witt elnöktársaival belépett s ismét felém közeledve, felémle, miszerint a napokban Liszt Ferenc-

től levelet kapott, s hogy ő (Liszt) a Rómában keletkezendő „schola gregorianá“-tól igen sokat vár; szeretné tudni — ugymond — vajjon Magyarországon volna e kilátás a római iskola számára mozgalmat indítani. E váratlan kérdésre alig felelhettem; mert számos ismerősök és barátok körülfogák a főelnököt, ki távozás közben még visszafordul, felém nyújtja kezét s lelkesedéstől csillogó szemét rám szegezve, ekként szól: Ne tágtson! harcoljon, vissza ne rettenjen! Magyarország az egyházi zene emelésére első sorban van hivatva!

A bátorító szavak mélyen meghatottak. Nem válaszolhattam; mert a főelnök sietett székét elfoglalni. Tudvalevőleg Rómában s egész Olaszországban az egyházi zene igen elhagyott állapotban van. XIII. LEO pápa a számtalan zeneakadémia és egy nagyszerű énekiskola alapításával kívánja megszüntetni. A felséges terv, a valódi egyházi zenét a kereszténység fővárosában meghonosítani, különösen a németországi „Cecilia-egylet“ tagjai közt osztatlan tetszésre talált, hol nagy mozgalom keletkezett a különben igen költséges terv létesítését minden áron előmozdítani.

Véleményem szerint ily nagy s világra szóló mű alkotásához Magyarország egész lelkesedéssel fog hozzájárulni; hanem először itthon kellene rendezni az ügyet, itthon kellene a nálunk szintén parlagon heverő egyházi zenét felemelni, annak rendes tanítását a papnöveldekben megkezdeni, az izlés nemesítése által a szent tárgy iránt lelkesé-

dést kelteni. Ez lett volna körülbelül a válasz, melyet ezen ügyben a főelnöknek adhattam volna.

Pont 4 órakor a káptalaninagyprépost, erőteljes alacsony férfi, bizalmat kelő arccal lépett az emelvényre s gyönyörűen csengő bariton hangon, valóságos oratori pathoszal, szívből jött és szívhez szóló szavakkal üdvözölte a káptalan nevében az egybegyűlt tagokat, azt kívánva: hogy a vendégek az ősi Augsburg falai között boldog órákat töltsenek, hogy a kereszténység szent emlékeiből, melyekben Augsburg hővelkedik, bátorságot merítsenek; legyen e gyűlés a szeretetnek tüzhelye, honnét az melegítő sugárait messze szétaraszta, az egyházi zene dicsőségét emelje.

Ezután Witt elfoglalván az elnöki széket, kihirdeti a beérkezett sürgönyöket s leveleket. Felolvastatott a salzburgi „Cecilia-egylet” szívélyes meghívása a jövő csütörtökön (13/8) tartandó első egyházmegyei gyűlésre, mely lelkes „hoch”-okkal fogadtatott. Az elnök mellett Könen Frigyes kölni és Mettenleiter Bernát kempteni karnagyok mint alelnökök foglalnak helyet. Ezután a titkár felolvasta a nagygyűlés elé terjesztendő indítványokat, melyek tisztán az egylet belügyeit érintik, s melyekről itt hosszasan nem szólhatok. Az indítványok mind ellettek fogadva.

Az egész gyűlés csendes és méltóságteljes volt, s 5 óra után feloszlott.

Esti 6^{1/2} órakor a szent Ulrich-templomba siettünk, hol Afra nyolcad levén, ünnepélyes litánia tartatott. A sz. Ulrich-templom Augs

burg legnagyobb temploma (318' hosszú, 94' széles, 100' magas), az első keresztény vértanúk helyén épült 1476-ban tétetett le az alapkö és 1500-ban a hatalmas ivezetű templom I. Miksa császár jelenlétében ünnepélyesen felszen eltetett. A templom főekességei sz. Afra és sz. Ulrich püspök oltárai, a főhajó jobb és baloldalán elhelyezve, hol a szentek ereklyéi gazdag ereklyetartókban tiszteltetnek.

Az ünnepélyes litánia oltári szentséggel 6^{1/2} órakor kezdődött. Előadatott a székesegyházi énekkar által Tresch János eichstädti karnagy s egyházmegyei elnöknek kettős vegyes karra alkalmazott l. uretomi litániája. Jelen mű nehézségeit az énekkar könnyen győzte le. — A kettős karra alkalmazott zeneművek tömör csengések által tűnnek ki, mi itt különösen jól hangzott; mert míg az egyik kar fájdalomtelt szívből hangoztatja az „ora pro nobis“-t, a másik bizalommal fordul a malasztal teljes Szűzhöz, hogy annak legszebb nevét magasztalja.

A „Regina Angelorum“-nál a kettős kar örvendező dicskarba egyesült; az „Agnus Dei“ a vallásos szív mély sohajait tejezte ki. A rákövetkező „Tantum ergo“ és „Genitori,“ melyet a pap nem énekelt, Hamisch József regensburgi karmestertől lendületes dallama, tiszta harmoniája, értelmes beosztása s szövegezése által tűnt ki. Az énekkar hatásteljesen adta elő. Ezután a pontificans az oltári szentségről szóló oratiót énekelte s áldást adott. Az ősze borult püspök s a káptalan tagjai a szentélyben fog-

laltak helyet. 7 óra után az ezrekre menő közönség emelkedett hangulattal távozott a gyönyörű templomból.

Augsburg széles főutcáján óriási közönség hullámozott. A legnagyobb rész a város délkeleti részén fekvő „Schiessgraben“ kertbe vonult, hol esti 8 órakor a vendégek ismerkedési estélye volt. Hűvös, esős idő lévén haza siettem a felöltőért s gyors léptekkel haladtam a várost körítő gyönyörű nyári lakások közt, míg végre a nagyszerű parkba értem. A rossz idő miatt a „Reunio“ a nagy teremben tartatott.

Midőn 8 óra előtt az imposans nagy terembe léptem, legalább 600 ember foglalt az asztaloknál helyet. A merre a szem tekintett, mindenütt papot látott, kik a világiakkal barátságos társalgásba ereszkedve, habzó sörös kancsók mellett várták a „Carl“ katonai zenekar előadásait. A terembe csakis „salon“ öltözetben s a program előmutatása mellett lehetett belépni. — Az asztalokon a „Fest-Production“ műsora hevert. A műsor 12 számból állt s Beethoven, Wagner, Mercadante, Schubert, Strauss műveiből volt egybeállítva. — Lassankint megérkeztek az augsburgi előkelő polgárok családjaikkal, míg a terem körül levő kazaton hölgyközönség foglalt helyet. Witt betegeskedése miatt nem jelent meg. Ott volt a derék nagyprépost s a Cecilia egyesület vezérférfiai, kik a zenekar előtt az első asztalhoz telepedtek le.

Az imposans látvány igazán a papok és világiak „reunioja“ volt. A „Carl“ zenekar 8 órakor az ünnepélyt Lessmann hatásteljes

„Beethoven ünnepi indulójával“ nyitotta meg. A fölmelegedett közönség óriási tapsokkal fogadta a rézfuvó hangszerek előadását. Az augsburgi dalárda háromszor énekelt; nagy hatást keltett Kammerlander karnagynak „Sängers Reichthum“ című férfi négyese, melyet ismételni kellett. A 4. szám után felemelkedett a nagyprépost Dreer s hatalmas bariton hangon, szónoki hévvel köszöntötte fel Augsburg lelkes polgárait, kik a kath. egyházi zenebarátjait szent Afra városában oly szívélyesen fogadták. A „Cecilia egyesület“ alelnöke Könen Frigyes ur poharát emelte a katonai zenekar- és a dalárdára, mely kitűnő előadásával az ünnepély fényét emelte. Erre a dalárda Engelsbergnek „Meine Muttersprache“ című gyönyörű dalát énekelte, melyet a benne előforduló s kitűnően előadott magánrész miatt kétszer kelle ismételni. Megvallom, hogy eddig nekem fogalmam sem volt ily „reunióról“, melyben a kath. szellem s művészet diadalt ült. Jó késő éjféltre járt az idő, midőn a legjobb hangulatban levő nagy társaságot egy leitmerici pap s reichenbergi hittanár társaságában elhagytam.

Kedden, augusztus 10-én reggel 7 órakor a Mária Stern Franciskának templomába tódult a közönség. Odaérve csak az egyik mellékajtó mögött huzhattam meg magam. Szerencsére egyik papi szomszédom kezében tartotta dr. Witt Ferenc főelnök s kanonok urnak „in honorem S. Michaelis“ című két szólamu mise vezérkönyvét, melybe tekintve a szép zeneszerzeményt s az apácák

gyönyörű szabatos előadását teljesen élvezhettem.

A mise gregorián énekrészét, a responsumokat orgonakisérettel mind az apácák énekelték. Witt gyönyörrel élvezhette egyházas szellemű művét.

Az orgonász a kísérettel s a közbeszótt elő- és utójátékkal valóban remekelt.

Ezen misével, mely 1875. évben a „Musica sacra” melléklete gyanánt jelent meg, a nőzárdákban a valódi egyházas stílusú misézene meg lehetne nálunk is ismertetni. Egyszerű, dallamos menete s finom orgonakiséréte nem támaszt nagy igényeket.

Nyolc órakor megszólalt a dóm nagy hangja s óriási közönség tödült a székesegyház felé, hol 9 $\frac{1}{2}$ órakor ünnepélyes nagy mise volt tartandó. A rendezőség szívessege folytán a piros posztóval bevont kanonoki padokban nyertem helyet. Az egész templom zsúfolásig megtelt. Pont kilencedfélkor Steigenterger Miksa székesegyházi szónok a szószékre ment, s tiszta, a templom minden zugába elterjedő hangon valódi ékeszólással kezdé meg beszédét, melynek tárgya „az egyház és egyházi zene” s jeligéje János apost. 12, 26. volt: „Si quis mihi ministrat, me sequatur, et ubi ego sum, et minister meus erit.” Az ékesszóló pap a szentírásból vett idézetekkel bizonyította be az egyházi zenének, mint a kath. istenitisztelel nélkülözhetlen és főékeségének isteni eredetét.

Az ó szövetségi zsidó zenéről áttért az új szövetségi ker. zene eredetére. Az egyház istenitisztele — így szólt — dráma, szent

szinjáték, melyet nem a képzelem szült, hanem amely az isteni titkoknak élő, eleven s valódi cselekménye, beszéde, mely az embereket ellenállhatlanul vonza az isteni titkok- s kegyelmekhez, melyek az istenitiszteletben nyernek valósulást. A pápák, az egyházi zsinatok, kik a Szentlélektől megvilágítva s megihletve az isteni titkok mélyét vizsgálták, kik a szent cselekményekhez méltó szavakat a szent írásból válogatták, melyek az édes Üdvözítő jegyesének érzelmeit a legméltóbban fejezik ki: az egyház énekeseitől, a zeneszerzőktől méltán várják, hogy a szent titkokat jelző szavakat szent, Istennek tetsző, a szív redőibe ható, áhitatra gerjesztő zenével kísérik. A lelkes szónok még a „Cecilia-egylet“ törekvését s így az isteni tiszteletfényének emelését vázolta. A galambász püspök, a káptalan s az ezrekre menő nagy közönség teljes áhitattal hallgatta a szép beszédet.

A beszéd végeztével a megyés püspök teljes segédlettel tartá a nagy misét, mely alatt a templom hátsó karzatáról Greith Károly müncheni székesegyházi karmester hangszeres miséje (Missa solennis opus 35.) került előadásra.

A „Cecilia-egylet,“ mely első sorban a tiszta szózenét műveli, nem zárja ki a hangszeres zenét, ha az a szent ténykedésekhez alkalmazva, nem világias hanem egyházas hangokban nyilatkozik. Greith egyike a legtehetségesebb zeneszerzőknek s jelen miséje az új irányu szózene oldalán kiváló helyet foglal el.

A püspököt s fényes segédletét az

orgona hatalmas hangárja kísérte az oltárhoz. Ezután megszólalt a szentély orgonája s az énekkar megkezdte az „introitust“ (festum S. Laurentii mart. dup. 2. clas.) „Confessio et pulchritudo in conspectu ejus“, a „graduale romanumból“ vett gregorián ének szerint Hanisch József orgonakiséréte mellett. Mily le'ki öröm volt e méltóságteljes ősi dallamokat hallani!

Körültekinték, kerestem a mi „kedves házánkfiait“, a „mise gyártó“ karmestereket, kik a pontificáló papot trombitaszó, dobpergés s katonai riadó mellett kísérik az oltárhoz. Hogy ezen utálatos, a cirkus porondjára való s az egyházi méltóságot annyira lealázó háromszoros „tusoktól“ nem tudnak megválni! A gregorián ének után megkezdődött a „Kyrie.“

Valódi könyörgés. A vonós és gyöngéd fuvó hangszerek csak háttérét képezik az énekkar-nak. A „Gloria“ hangoztatása után a chorus „et in terra“-t folytatja. Az egész „Gloria“, melynek középső részében egyes szólamok magánrézei az angyali karok énekét utánozzák, hat percig tartott.

A „graduale“ 16. zsolt. „Prohasti Domine cor meum“ öt szólamu ének (két tenor szó-lammal) Witt Ferenc mű-e volt. A „Levita Laurentius“ antifonát gregorián mód szerint az egész kar énekelte; az „alleluja“ négy szólam-ban nyert befejezést. Nálunk „gradualekor“ vi-zenyős „Ave Maria“ vagy „a la Capella“ styl-ben csufolt, egymást hajhászó s kergető, va-lóságos „perpetuum mobile“-féle csengő bongó „muzsikával“ várakoztatják a papságot s za-varják az ájtatóságot! „Credo“ nem volt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

Kíváncsiságom — nincs-e valaki rajtam kívül itt hazámból — a szállásrendező bizottsághoz vezetett, hol hamarjában átfutottam az akkor már hatszázra emelkedett vendégek névsorát. Nem találtam senkit, ki a „zenegazdag“ Magyarföldről idejött volna!

A zenésmiséknek a papság — különösen a káptalanok körében — sok ellensége van; leginkább kikelnek a nagy lárma s a vége-hossza nélküli „muzsika“ ellen. Én teljesen osztom e véleményt. — De azt is bátran állithatom, hogy ilynemű zenésmise ellen még a legmorosusabb ember sem tehet kifogást. A kiben pedig a műérzéknek legparányibb szikrája is van, az ezen zenét soha el nem felejtetheti. Hogy miért nem lehet nálunk is ily szorosan liturgikus miséket előadni, arról feleljenek azok, kikre elég könnyelműen az egyházi zene sorsa bízatik; kik azt mint mesterséget s nem mint isteni művészetet kezelik; akik midőn tehetnék, nem tanulmányoznak semmit, mert önmaguk volnának az elsők, kik saját szerzeményeiket minden irgalom nélkül a szentélyből kitoltanák! A szónoklat 40 perc és a nagy zenés mise 47 percet vett igénybe!

Tizenegy órakor a vendégek zöme a tőzsde épület hangversenytermébe vonult, melyet a kereskedelmi kamara egész készséggel engedett át az egyházi zene bajnokainak. A szép, magas s tágas terem felső homlokzatán diszes orgona volt helyezve, az emelvényen zongora, mely azonban nem vétetett igénybe. Az emelvény közepén asztal körülötte székek, míg az emelvény két oldalán diszes ülés-

sek várakoztak az egyleti előkelő tagokra. Nemsokára megjelent az egyleti elöljárók társaságában a szelidlelkű főpásztor Dingl Pongrác augsburgi megyés püspök ur. A nagyszámu tagok felállással fogadták. A gyűlést dr. Witt elnök nyitotta meg s azonnal a terjedelmes évi jelentést kezdé olvasni. A jelentés örömmel constatálja, hogy az egylet csaknem egész Németország minden egyházmegyéjében már fiókegylettel bir, s hogy Osztrák-Magyarhonban a salzburgi és seckau egyházmegyékben a Cecilia egylet működését a legszebb eredménynyel megkezdette. Nagy hatást keltett az elnöki jelentés azon része, melyben mondatik, hogy a németországi 14 egyház zenészetű lap a legszebb világzásnak örvend, s hogy az egylet az egyház zenészetű könyvtárat teljesen birtokába vette. Végű nagy lelkesedés között felolvastatik a Milanóban megalakult olasz Cecilia egylet meghivója a f. é. szeptember 4-ikén tartandó ünnepélyre. Ezután az elnök az ősz püspök felé fordult s felkérte, hogy a megjelent tagokhoz beszédet tartson. Az öreg püspök főpásztorhoz méltó buzdító szavakat intézett a gyűléshez, melyeket ez felállva hallgatott végű. A főpásztor először is dicséretekkel halmozta el az érdemdus elnököt, kit — mint mondá — kilenc év előtt látott először, midőn Augsburga jött, hogy az egylet érdekében működűk. Mint tanítvány űltem én akkor a lelkesűlő elnök lábainál, szavai a lelkesűlés és buzgalom szikráját veték szivembe, mely lassankint hatalmas lánggá vált. És ha azóta egyházmegyém egyes részeit évenként meg-

látogatom, mindig alkalmam nyílik lelkesülni és örülni azon gazdag eredmény fölött, melyet a fő- és fiókegyetek működőse létrehoz. Tiszteletre méltó papságom nagyrésze, a kitűnő zeneigazgatók egy része s a tanítói karnak jelesbjei azok, kiknek szívökben az elvetett jó mag kikelt és azt terebélyes fává növesztették. Könyek tolnak szemeimbe, midőn egyházmegyéim kisebb városaiban ezen égi zenét csengeni hallok. Bár mindenütt, ahol megjelenek s a Cecilia egylet működését észlelem, szívem mélyéből köszönetet szoktam mondani: itt azonban ez alkalommal különös kötelességemnek tartom egyházmegyéim nevében a Cecilia egylet bajnokainak az isteni szép zeneért mély köszönetemet nyilvánítani. Miután a fépásztor az egylet 12 éves működésének meglepő eredményét lelkesülten ecsegette, püspöki áldását adá az egybegyűltekre, kik azt térdre borulva fogadták.

Felejthetlen, dicső jelenet vala rám nézve, midőn az angyallelkű ősz püspököt az egyházi zeneért ekként lelkesülni láttam. Könyek tolultak szemeimbe, örömtől áradozott lelkem . . . ily szép, ily elragadó jelenetnek kell egykoron szép hazámban ismétlődni! Sajnálom, hogy ezen igazi főpásztori szöveget csak ily rövid kivonatban tudtam feljegyezni; de lelkem örült, meg voltam hatva, könyek perogtek jegyzőkönyvemre, nem voltam képes jegyezni.

Ilyen apostoli szegénységben élő püspökök alkották meg egykoron a katolikus istenitiszteletet; ezek ápolták, őrizték, terjesztették az istenitiszteletnek elválaszthatlan, kiegészítő részét, a fenséges egyházi zenét!

Witt kezét csókolt a püspöknek s jobbjára mellett elfoglalta az elnöki széket.

A diszgyűlés következő tárgya „az egyházi zene Rómában” című értekezés volt, melyet szabadon egy ifju áldozár mondott el, ki négy éven át Rómában levén, annak egyházzeneészeti viszonyait elegendőképp tanulmányozta. A rokonszenves arcu fiatal ember — leszámítva ügyetlen kézmozdulatait — igen érdekesen beszélt a római zenészet viszonyokról. Lelkesülve hangoztatá, hogy a német Cecilia egyletnek most első és legszükségesebb feladata Rómát, a kereszténység fejét az igazi egyházi zene részére hódítani.

Gyújtó szavai nagy lelkesedést keltettek. Majd részletekbe térve, helylyel közzel drasztikus színben rajzolta a római szomorú zeneállapotokat. Hangos hahotát keltettek azon szavai, midőn ZENEAKADÉMIA elmondá, hogy p. a Glóriában a „suscipe”-t az egyes szólamok 19-szer is ismétlik s azt a modulatio s variatio minden lépcsőzetén keresztül kasul hajszolják. Hasonlólag szólt a „Credoról, mely némelykor 35 percig eltart.

Az orgonások pedig elő- vagy utójáték gyanánt a Norma, Trovatore vagy Sonambula édes dallamait mekegtetik zongorakiséret alakjában. E gyászos helyzeten segíteni kell. A Cecilia egylet becsülete kívánja, hogy a valódi egyházi zene Rómából hintse szét varázs sugarait. Azért tebát üdvözölni kell a „Schoa gregoriana” létrejöttét, s azt minden erővel támogatni. Ez volna rövid kivonata ama beszédnek, melyet az ifju áldozár tartott. Mennyi igaz e beszédből, azt nem

tudom; — de ha Róma helyett Magyarországon valamelyik érseki vagy püspöki városát vagy a főváros egyik-másik főtemplomát emlegette volna az ifjú szónok, úgy teljes igazsága volna. A magyar főpapság legnagyobb része nemcsak hogy nem szereti, — de sőt ellenszenvvel viseltetik az egyházi zene iránt. És méltán. Azon zenét, mely csengő, pengő, pergő lármájával az éneket egészen elfödí, melyben az egykét hegedűs fülszaggató nyiszálása, a fuvola és pikola rekedt sipákolása, a legtöbb esetben hangolatlan orgona dörömbölése s egy két éhenhalni készülő cseh trombitás recsegése fejlődítő chaoszra tömörül: azon zenét szeretni nem lehet. — Ha ezen zenéhez még az ünnepnapi „solennis vesperásokat” mellékeljük, úgy valósággal meg kell futnunk ezen istenkáromló „muzsika” előadásai előtt és utójátékok nálunk nincsenek, — de ezeket méltóképp helyettesítik a hatalmas „intrád”-ák s „tus”-ok, melyekkel a papságot ki- és bekísérik. Hogy miért türelik meg ezen, az egyház méltóságát vérgigéző botrányos állapot, azt feszegetni állásom tiltja. Az első diszülés a püspök éltetésével déli egy óra után ünnepélyes hangulatban be lőn fejezve.

Délután 3 órakor a „szent kereszt templomban” egyházi énekek előadása következett. E templom, mely 1502-ben góth módorban épült, jelen században többféle átalakuláson ment keresztül az eredeti terv nem csekély hátrányára. Nevezetesen az itt nagy tiszteletben tartott „szent ostya” „wunderbarlichez Gut”, mely az ájtatos hagyomány

szerint 1194-ben hussá változott, amelyet évenként május 11-kén ünnepélyes körmenetben körülvisznek. Ezen ünnepélyre, mely nyolc napig tart, messze vidékről ezrenként zarándokolnak ide az ájtatos hivek.

„Az egyházi énekek előadása“, mely teljes két órát vett igénybe, 15 számból állott. A szépen kifestett s gazdagon felékesített nagy templomot (219' hosszú, 71' széles) már 3 óra előtt a legdiszesebb közönség megtöltötte. A szentélyben a püspök, káptalani tagok és az egylet elnökei számára külön hely volt berendezve. Ezuttal ülésre nem tehettem szert s csak a 8. számnál juthattam a szószékig, melynek alsó lépcsőjén pihenő helyet találtam. Az összes számokat egyenkint megbi-
rálni sok időt foglalna el, s így ezuttal csak a címek felsorolására szoritkozom. 1.) „Öl-
berg A cademia négy szólamu német karének dr. Barraga Ferenc müncheni kar-
mester és zeneiskolai tanártól. 2.) „Ascen-
dit Deus“ négy szólamu offertorium Krisz-
tus Urunk mennybemenetelére Schaller Fer-
dinand müncheni Johanneum inspectorától. 3.) „Sanctus és Agnus Dei“ részle-
tek a „missa de nativitate“-ból. Schmid
Frigyes münsteri karnagy s egyházmegyei
egyleti elnöktől. 4.) „Hit, remény és sze-
retet“ négy női szólam (sopran I. et II.
altus I. et II.) karének Caspers C. straeleni
káplántól. 5.) „Ave Regina coelorum“
hat szólamu kettős karra alkalmazott antiphona
Piel P. boppardi zenetanár és a Cecilia egylet
referensétől. 6.) „Ecce Dominus ve-
niet“ öt szólamu (kettős tenor) anti-

phona Thomaso Ludovico Vittoria spanyol paptól + 1608. Erőteljes szingazdag zene-költemény. 7. „T a u s e n d m a l i c h d i c h b e g r ü s s e“ Jézus szent szivéről szóló vegyes karu ének Mettenleiter Bernáttól. Hatasos népéneknek beválik.

8. „Q u e m v i d i s t i s p a s t o r e s ?“ három szólamu (sopran. alt, bassus) kará-csony éji motett Könen Frigyes kölni kar-nagy, első alelnök és egyházi referenstől, 9. „D i e s s a n c t i f i c a t u s“ öt szólamu (ket-tős tenor) responsorium Giovanni Croce ve-lenci karmestertől + 1609. gazdag harmo-nia, szigoru ellenpontozat s folyékony dal-lammenet. 10. „S u p e r f l u m i n a B a b y-l o n i s“ férfi karra alkalmazott offertorium (Pünkösöd után XX. vasárnapra) Ahle Nep. János dillingeni gyermekseminariumi felügye-lőtől. 11. „D o m i n e, D o m i n u s n o s t e r“ négy szólamu graduale Kammerlander Károly augsburgi karmestertől, 12. „C h r i s t u s f a c t u s“ négy szólamu versiculus a nagy-heti officiumból Giulini András augsburgi karmestertől + 1771. 13. „T u e s p a s t o r o v i u m“ öt szólamu (kettős tenor) antiphona Péter és Pál apostolok vesperásának része Giovanni Pierluigi Palestrinától, a római va-ticani szent Péter temploma karnagyától + 1594. Magasan kiemelkedett a többiek közül csodálandó harmoniai tömörsége által 14. „O m n e s s a n c t i“ négy szólamu antiphona szent őrző angyalok ünnepére Aichinger Ger-gely a Fuggerek kápolnájának karmesterétől + 1621. 15. „E m i t t e s p i r i t u m t u u m“ öt szólamu (kettős tenor) canon alakú offer-

torium dr. Witt Ferenc palestrinai kanonok-
s főelnöktől. E szemén szedett kiváló művek
erős próbára tették a székesegyházi ének-
kar készültségét s kitartását, mely az utolsó
dalig nem lankadt. A 15 ének közül tán kettő
volt, mely kevésbbé felelt meg a várakozás-
nak. Kár, hogy Könen és Witt urak ezuttal
nem nagyobbyszerű művekkel léptek a közön-
ség elé. Különbben igen dicséretre méltó, hogy
az ifjabb s kevésbbé ismert erőknél tér-
nyitottak. E fényesen sikerült egyházi hang-
versenynyel az ünnepély vége felé közeledett.

A tagok azután seregesen tódultak a püs-
pöki lak felé, hol annak tanácstermében
gyűlés tartatott. Ismét több rendbeli távirat
érkezett, üdvözlések jöttek egyes egyházme-
gyei egyletektől, melyek mind lelkesedést kel-
tettek. Az elnöki jelentéshez pótlólag még meg-
jegyzem, hogy a Csehország püspöki me-
gyében csehnyelvű „Cecilia egylet” kelet-
keztek, melyek a főegylethez való csatlako-
zásukat jelentették be. A laibachi megyében
pedig szloven „Cecilia-egylet” alakult. Bécsben
nagy mozgalom indult meg, melynek lelke a
„Wiener Blätter für kath. Kirchenmusik”
szerkesztője Böhm József tanár. Mindezen
jelentések lelkesedéssel fogadtattak. Mikor fog
Magyarország ezen mozgalomban részt venni,
lesz-e, ki a nemes cél elérése végett ily nagy
munkára vállalkozik, lesznek, akik őt támo-
gassák? mind oly kérdések, melyekre a fe-
lelet bár igen egyszerű, de még is nehéz. A
jó Isten is úgy akarta, hogy Witt Ferencnek
ilynemű kérdéseire az idő rövidsége miatt
nem felelhettem.

Estére ismét „reunio“ volt a kath. kaszinó- és legényegyletben. Kissé kifáradtam, jegyzeteimet akartam rendezni, a szép zene utóhangjai még fülemben csengtek... nem mentem el a mulatságba, mely, minő hallám, ép oly szép volt mint a tegnapi.

Szerdán aug. 11. reggel 7 órakor a székesegyházban az egylet elhunyt tagjainak lelki nyugalmaért gyászmise tartatott. Az egyszerű orgonakisérettel előadott gregorián ének mely megilletődést s hatást keltett. A „requiem“-ről nem kívánok ezuttal szólni. Művem végén ott található Witt mesteri összhangosításával. 8¹/₂ órakor ünnepélyes mise fejezte az egyházi előadásokat. Stenle Gusztáv Ede st.-galleni székesegyházi és pápai akadémiai karmesternek ülnepi miséje teljesen megfelelt a várakozásnak. A nagyhirű szerző az előadással teljesen meg lehetett elégedve. A mise egyes részeit, a pápság énekeiről, csak a mondottakat kellene ismételtnem.

A nagy zeneünnepély d. e. 10 órakor a tőzsde épület hangverseny-termében tartott diszüléssel lön befejezve. Sürgős ügyeim, melyek távozásra készítettek, a megjelenésben akadályoztak. Lelkes ügybaratok szívélyességéből azonban ideje korán kezemhez vettem Witt kanonok-főelnök urnak magvas s mint mindig, — ugy ezuttal is határozott s erélyes bezáró beszédét, mely a jövő teendői programja gyanánt szolgál. Mindenekelőtt — így szól a lelkes férfiú — a hála kötelességét kell lerónom s legmélyebb köszönetemet fejezem ki Dingi Pongrác püspök ur ő méltóságának a „Cecilia-egylet“ magas pártfogó-

jának, ki lehetővé tette a gyűlés megtartását, s magas kora dacára annak fáradsalmaiban elejétől végig részt vett. Fogadják köszönetemet a mélyen tisztelt rendező bizottság urai, a nt. székesegyházi szónok ur, ki ékes beszédjével a „Cecilia-egylet” ügyét oly melegen szolgálta. Köszönetemet fejezem ki a székesegyházi énekkarnak, a dillingi gyermekkarnak, Kammerlander buzgó karnagy- és Ahle igazgató uraknak, kik a minden várakozásnak megfelelő működésök által egyletünk történetében maradandó emléket szereztek maguknak. Fogadják hálámat a katonai zenekar és hirneves augsburgi dalárda buzgó tagjai. Különös hálámat fejezem ki a Franciskana apácáknak, kik a kétszólamu mise s a gregorián énekeknek valóban kitűnő előadása által, a miértők elismerését kiérdemelték. Köszönetemet fejezem ki a testvéries egyesületért, a bölcseséget, mely a gyűlések alatt oly szépen nyilatkozott; az áhítatot, a sz. ügy iránti lelkesedést, melyet az ezrekre menő közönség a templomi előadások alatt nyilvánított.

Tegnap beszédemben — ugymond — kimondottam azt, hogy a mi irányunk és törekvésünk kiválóan katolikus. Irányunk és törekvésünk, az alapelvek nem csak tisztán katolikusok, hanem egyszersmind igazán emberboldogítók! Mert mit akarunk mi? Semmi mást, mint oly szépen, az istenitisztelet fenségéhez oly méltóképp énekelni, hogy Istennek, az angyaloknak, az embereknek abban örömük tel-

jék; a Cecilia egylet minden tagját akként oktatni, izlését akként nemesíteni, hogy a fenséges megismerésére jusson. Ez ami törekvésünk és ezzel — azt hiszem — bátran állhatunk a világ elé. — Sokan szemünkre vetik a polemiát, a harcot. Ezt is elfogadjuk. Nyíltan megvalljuk, hogy mi harcoltunk és a jövőben is harcolni fogunk a lealacsonyító, a méltatlan és színházias egyházi zene ellen. — Igen uraim! ama „schlendorian“, mely az egyházi zenét egészen elhanyagolta s mint a piszkos hamupipókékat a sutba vetette; ama „schlendorián“, mely az egyházi zenében minden aljast, minden képtelent (absurd) megtürt, már meghalt, holt marad, és semmi szín alatt sem szabad azt ismét fölkelteni vagy új életre ébresztetni. Ez ami programmunk, ez ami törekvésünk, ezen harc legyen és maradjon ami elvünk!

A ki Witt Ferencnek, ezen vézna, alacsony, idegzetes, beteges embernek lángoló szemeibe tekintett, a ki közvetlen tanuja volt ama lelkesedésnek, ama vasszorgalom- s tántorithatlan következetességnek, melylyel ezen kis ember az egyházi zeneügyét vezeti: lehetetlen, hogy hasonló buzgalomra ne hevüljön.

4*

O y igazságot hirdet ezen tudós pap, mely előtt mindenki meghajol. — Itt ellenmondás- vagy tétovázásnak nincs helye. — Dr. Witt a 12 évi harc alatt lassanként roskadozni kezd. Küzdenie kellett ezen szent ügyért a megrögzött szokások ellen. Darázs-fészekbe nyult, midőn mint pap a világi, alig irni s olvasni tudó, félművelt „karmesterek, orgonászok és karnagyok“ kártyáiba tekintett. Uriási megfeszítéssel sikerült a főpapságot a maga részére megnyernie; harcolt paptársainak indolentiája, zenészeti ügyekben való járatlansága ellen, küzdött a munka mellett a henyélők ama nagy serege ellenében, kik más papi működést, a keresztesítés, gyónatás, temetésen kívül nem ismertek. Most a mű meg van alkotva. Ezrenként csoportosulnak körülötte s támulják munkakedvét és erejét. — De még most is sok a teendő. Paptársai között még sok a „süket“, a nagyszerű eszme, az Isten dicsőségének emelése lassan hatja át a sziveket, melyeket a kényelem, a földiek utáni sóvárgás vagy a kártyaasztal bilincseiben fogva tart. Lenézték, megvetették, kicsufolták a tudós papot, mert a „kornyikáló kántorok“ sorába lépett, hogy ezeket nemesítse, hogy a jámbor hívők szívét igazi ájtatosságra gerjessze!

De meg kell még emlékeznem az ünnepély hőseiről, az énekesek- és zenészekről, mert ezeké a dicsőség oroszlánrésze. A „Cecilia-egylet“ előadásait többnyire az illető szék- város énekkara tartja. Az egész három napi műsort az e célra egyesült augsburgi templomi

énekkarok állították ki; kikhez a dillingi gyermekszeminarium növendékei járultak. A „Cecilia-egylet” e'ejétől fogva arra törekedett, hogy a chorusokról a női hangot kizárja. Sok nyomós ok harcol e törekvés mellett, melyet itt felsorolni alig szükséges. Azonban e törekvés sokszor gyakorlatilag kivihetlen. Tagadhatlan, hogy a férfi gyermek hang tisztasága s hogy úgy mondjam, szügies csengése által messze felülmulja a női hangot; de tisztán gyermekkart tartani a hangváltozás szaka miatt roppant nehézséggel jár. A gyermeket 7 éves korában kezdik énekre tanítani, 9 éves korában már kissé használható lesz, s alig 13 éves korában, midőn már teljesen használható lenne, megcsattan a hang s a sok fáradság dugába dőlt. A karnagyok e fontos körülménynél fogva tisztán gyermekkart alig akarnak tartani. Regensburg-, Mainz- és Kölnben hallottam tiszta gyermekkart, hol az 50 hang közül 10—20 mindig rendelkezésre áll. Ezen gyermekek tanítása annyival könnyebb, mert a gyermekek árvaházakból vagy gyermektápintézetekből vétetnek. Augsburgban a gyermek hangok mellett fiatal, tiszta s szép csengésű női hangok is voltak, amelyek — min' hogy az előadott darabokban úgynevezett fejhangok alig fordultak elő, gyönyörűen csengtek. A karon, a három napi előadások folyamában, megerőltetés vagy fáradságnak nyomai sem látszottak. Pontosan megjelentek, s csendesen viselték magukat. A férfikart a templomi énekesek zöme képezte. A gregorián énekrészek meglepő szépen

csengtek; ily énekmod csak is kitartó szorgalom s gyakorlat eredménye lehet.

A többször említett antiphonákon, a nyolc zsoltárhangoztatás változatos módozatain, a végezeteken a legszebb egyöntetűség vonult végig.

Általános dicsérettel halmozták el a székesegyházi karmestert Kammerlander Károlyt és papnöveldei praefectust Ahle Nep. János urakat.

Lélekemelő szép ünnepély volt. Az angyalszelid arcu ősz püspök volt a központ, mindenütt jelen volt, buzditott, örvendezett. Augsburg városa ünnepies színt öltött, mely nem nyilatkozott ugyan külsőleg a téreken és utcákon, hanem az Isten házában, melyekben a legválogatottabb közönség gyönyörködött a fenséges egyházi zenében.

Egyet sajnosok, ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM ennek már többször adtam kifejezést, hogy a zenegazdag Magyarországból egymagam voltam tanuja e lélekemelő ünnepélynek. Csak vállvetett munkával lehet valame y ügyben mozgalmat kelteni. Amennyire gyenge tehetségem engedte, jegyzeteimet hiven hoztam a nyilvánosságra. Bárha elhatnának e sorok ama magas körökbe is, melyeknek egyedüli tiszte az Isten dicsőítésének emelése!

Most pedig a szives o'vasó engedelmével visszatérek utamnak chronologikus rendjére s még röviden fogok szólni Würzburg, Köln, Aachen és Mainz városokban szerzett egyházzenészeti tapasztalataimról.

Egy vasárnap Würzburgban

1880. július 11.

Utazási célom az egyházi zene tanulmányozása levén, meglehetősen nyugtalansággal vártam az első vasárnapot, melyet nagyobb városban tölthetek. Julius 10-én szombaton Nürnbergben voltam, hol a két hatalmas sz. Lőrinc és sz. Sebaldus góth templomot, a királyi palotát, a mély kutat s a mult századok kincz eszközeit megtekintettem. E rendkívül érdekes ódon városban melyet a protestantismus teljesen hatalmába kerített, s melyben a fennemlitett két nagyszerű góth templom minden oltárai, szobrai és ékitményeivel, püspökök és szentek sír- és lékeivel egészen a protestánsok birtokában van, az egyházi zenét illetőleg keveset tanulmányozhattam. Az egyik protestáns templomban, mely szintén a katolikusok tulajdona volt, melyben a gyönyörű freskók s egyéb szent szobrok mind épségben tartatnak, az oltár pulpitusán protestáns ima- és énekeskönyvet találtam. „Gesangbuch für die evang. luthrische Kirche in Bayern. 1855 Nürnberg,” melyben a legérdekesebb az, hogy a könyv végén az isten tisztelet liturgikus része levén, abban ami gregorián dallamainkat modern hangjegyekben tartalmaz német szöveggel. A „Dominus votiscum”-tól a praefatióig a teljes hű dalmot és fordítást jegyzőkönyvembe leírtam.

Nürnbergből esti 6 órára Würzburgba Unterfranken fővárosába értem. E 45.000

lakossal biró rendkívül tiszta város gyönyörű utcáival s palotaszerű házsoraival legjobb benyomást tesz az érkezőre. Würzburg a Majna jobb partján fekszik; a bal oldalra sz. szobrokkal diszitett erős kőhid vezet, hol a város kisebb része fekszik, s egy magas hegyen „Marienburg“ templom- és zárdából a lecszebb kilátás nyílik. A város legnevezetesebb épülete a királyi „residencia“, 1822 előtt a hercegpüspökök lakhelye, a versailli kir. palota modorában épült és Európában a legszebb s leggazdagabb butorzat'at ellátott kastély. Két Schönborn gróf és Hütter báró herceppüspökök építették 1726 — 1744-ig francia-olasz modorban. E kastélyban van 1 templom, 1 színház, 5 terem, 312 szoba, 25 konyha, 947 ablakkal. Rendkívül szép az udvari kápolna, a császárt terem (II. Napoleon lakott benne) és a Lipold által „fresco“ festett nagyszerű lépcsőház. A termek falain függő gobbelinek, melyeket XIV. Lajos ajándékozott, 637.000 frankot képviseltek s most milliókat érnek. A király dolgozó-szobájából 637 lábnyi hosszúságban végig láthatni a termeket. A legszebb látványok egyike. A mostani II. Lajos bajor király csupán egyszer időzött a gyönyörű helyen. Vasárnap, július 11-én, a lehetőség szerint végig jartam a gazdag s érdekes templomokat s meghallgattam a zenét. 9 órakor értem a székesegyházba. Hatalmas, merész ivezetű hármashajóval biró kereszt'alku román stílusú templom. Két mellékhajója elhunyt püspökök szobrai s siremlékeivel van diszítve. A templom fényes közönséggel tömve volt, s a főmise vette kezdetét. A jobboldali

kereszthajó chorusán voltak a zenészek, kik hangszeres ünnepélyes misét adtak elő. A mise egyes részeiben kiemelkedett az ilyféle szerzemények „schlendrián“-ja fölött s leszámítva a szoprán énekesnő érdes s kevésbé művelt, valamint a mély bangu magánénekesnek „sörizü“ (bierbass) hangját, elég kellemes benyomást tett reám. A fényes segédlettel tartott mise, melyben a nagyprépost, öt kanonok, a praebendatusok s mintegy 40 növ.-pap volt jelen, „Asperges“-szel kezdődött. A gregorián részeket s a responsoriumokat a clerus római modor szerint teljesítette. A miséző kanonok a miserészeket (praefatiót és pater noster) a római, az „oratiókat“ mainzi modor szerint énekelték. A két szerepap az epistolát és evangéliumot szintén a mainz-trieri modor szerint. A zenészek a „gloriát“ „qui tollis“ ig végezték, a többi részt a gradualera folytatták; hasonló történt a „credo“-kor, melyet az egész offertorium alatt a „praefatióig“ énekelték. Offertoriumra „Dominus vobiscum“ ot a miséspap nem hangoztatott. Tekintve némely misék hosszadalmaságát s némely szellem nélküli „graduale“-t és „offertorium“-ot, ezen beosztást én igen helyesnek találtam. Az „Agnus Dei“ magánrészeiben a fentemlített „sörizü“ bariton hangja fogyatékoságát ügyesen tudta felejtetni. Innét átnéztem a szt. Kilián plébániatemplomba, mely szintén tömve volt. Az oltáriszentségről s szent Kiliánról tartott beszéd után megkezdődött az oltáriszentség kitételével az assistentialis mise. Az egész közönség egy szívvvel, lélekkel énekelt; az oltáriszentségről

szóló ének „Wir ehren dich“ tökéletesen s úgy hangzott, mint nálunk. Itt is, valamint a székesegyházban az orgonász a nép- vagy a zenés miserész után egy-két ügyesen alkalmazott akkorddal a misézőt az intonálás-hoz vezette, míg az „oratiók“, praefetio“, valamint a „pater noster“ alatt gyöngédeden közbeszótt akkordokkal az énekest a felszínen tartotta. A miséző kanonok és plébános szépen alkalmazkodott az orgonához!

10 óra után a gyönyörű szt. István vértanu templomába mentem. A román stílusú templom magas ívezetén mintegy 60' hosszú freskó van, végén a pápát, bibornokokat s az építést a tervvel kezében tüntetvén elő. A templom a protestánsoknak kölcsönöztetett, kik azt teljes formájában — az oltárokkal és szobrokkal épségben tartani köteleztetnek.

Az oldalon belépve a nagyszámu s fényes közönséggel szemben találtam magamat. Csakhamar padba menekültem s meghallgattam a prédikáció-dallamot, mely a mi „Ime szent I. kodba léptem“ című énekünk motivumával rokonságban áll. Nők és férfiak kivétel nélkül énekeltek. Az orgona elhangzása után a predikátor luther talárban a hat gyertyával világított főoltár felé fordulva, német nyelven versikulusokat énekelt, melyekre a nép felállva válaszolt. Igen szép volt az „Ehre sei Gott dem Vater“ részlet. A pap azután a nép felé fordult és „Der Herr sei mit euch“ -ot énekelt; a felelet „Und mit Deinem Geiste“ volt, a gregorián ének szerint. Ezután gyöngé hangon énekbeszéd-módban felolvasta az epistolát, majd az oltár felé fordulva könyörgé-

seket énekelt. Az evangéliomot a nép felé fordulva „Der Herr sei mit euch“-hal kezdette meg.

A „Gloriát“ és a niceo-konstantinápolyi „Credót“ az oltár felé fordulva hangos énekbeszédben mondotta el. Ezután ismét ének következett, s a predikátor lassu léptekkel haladott a templom közepe táján a falhoz épített igen szép szószékre. A beszédre már nem volt szükségem, s így gyorsan távoztam a „residencia“ gazdag márvány kápolnájába, hol $10\frac{1}{2}$ órakor tartatik a főmise. A protestans ima- és énekkönyv, melybe egy szomszédnő engedélyével belepillantottam, a teljes „praefatio“-t tartalmazta.

A residentialis kápolnához érve s a főkapu folyosóján áthaladva, a sekrestyébe mentem s mert már előtte való nap ott jelentkeztem, hogy a régi missalékat megézhessem. Míg én a sekrestyében a régi könyveket vizsgáltam, addig a kápolnában a „würzburgi“ Caecilia-egylet gyönyörű vocal misét énekelt. Itt találtam missalékat 1770-ből ex ducali Campidonenei (Kempten); Missale Romanum Monachii 1661. „Graduale rom.“ et Missale Cantui vero gregor. Moguntino (Mainz) accommodatum. Moguntiae 1671. Ezen könyvekben a hangjegyek ötsoros vonalrendszerben patkószeg alakú jegyekkel vannak nyomva. A praefatiók lényegesen elütnek a római modortól és sokban hasonlítanak az „Exultet jam angelica“ dicsénekhez. Egyes részeket jegyzőkönyvembe iktattam.

Az énekkar csendes orgonakiséret mellett igen szépen énekelt. A miséző pap helyesen

hangoztatta az egyes részeket. A végén oly „Ite missa“-t énekelt, mely, cifraságát tekintve, beillett volna bármely alföldi városi vagy falusi „főesperes“ ur szájába. Midőn bejött a miséző pap — Württembergből származott, ötven évet meghaladott jó kinézésű ur — gratuláltam az új énekmódnak s szerzője után kérdezősködtem. Ő egész szerényen azt válaszolá, hogy ezen „szép“ „Ite“ nem az ő találmánya, hanem örökségkép jutott rá egy öreg plébános jóakarójától, ki iránti tisztetből nagy ünnepeken el szokta énekelni. Ezek után nem is kívántam lekótázni! Minek a felesleges „sallangot“ szaporítani! Féltizenkettő levén, megszólalt a gyönyörű angol és francia modoru udvari kertben a katonai zene, mely minden ünnep- és vasárnap ez időben a város közönségének színiét maga köré gyűjti. Két helyen külön s felváltva játszott egy lovas és egy gyalog zenekar. A gyalogosok tiszta összjáték s virtuozitás tekintetében messze túlhaladták a lovagokat, kik nehézkesen s a lomhaságnak bizonyos nemével egykedvűen fujdogáltak a hatalmas rézfuvókba. A műsor Wagner Rikhard darabjait nagy előnyben részesíté. Egy óra tájban fáradtan értem a „Fränkischer Hof“ szállodába.

Két óra után a köhídon áthaladtam a Majna tulsó partján fekvő városba, melynek fődisze a gyönyörű románstylü főkapu és góth izlésű karzattal dicsekvő szt. Burkhardt-templon; kettős ősi tornyában a város legrégibb harangjai vannak 1240. évből. Itt a káplán ur a vasárnapi iskolás gyermekeket

a másnapi gyónásra készíté elő. A fugyermekek rendre szökdöstek ki az ajtón, — mint nálunk!

Az ajtó közelében ülven, felébredt bennem is a „catechetai szellem“ és többeket visszakergettem. 3 órakor már ismét a székesegyházban voltam s a vesperást hallgattam. Nem lévén szerencsés hazai érseki vagy püspöki növeldeben nevedkedetni, 17 évi káplán-ságom alatt ugyan kevés „vesperás“-t láttam s hallottam, de soha sem épültem!

Itt azonban akár két óra hosszat is elültem volna. Az ősz nagyprépost, a káptalan hat tagja s mintegy 40 növ.-pap oly szépen, oly meghatólag, oly szép hangsulyozás, egyenlő beosztás s kifogástalan dallammal énekelték orgona kíséret mellett a zsoltárokat, hogy Regensburg g önyörű csucsivei alatt képzelem magam, midőn ott 1874 szinte „vesperáson“ voltam jelen. A zsoltárokat nem azon egy s már ezerszer elcsépeelt módon hangoztatták, mint az nálunk divatban van, hanem a nyolc tonus s annak finálisait a legszebben elegyítették, s az intonáló praebendatus dallam kezdetét azonnal lelkesen unisono folytatták.

Ez előize volt az augsburgi gyönyörű vesperásnak. Be csak szép az a Cantus gregorianus, melyet nálunk legnagyobb részt olyan praebendatusok és karkáplánok csufitanak, kiknek hangjegyekről, gregorián énekekről még fogalmuk sincs. Mint klerikusnak a fülébe vette magát a cseh choralisták által elnyöszörgött, „ócskaság“ s azt onnét ki sem lehetne verni. Nem tulzok!

A székesegyházból kilépve 4 óra tájban nagyzerü körmenettel találkoztam. A Stift-Haugen templomból, melyet olasz renaissance stílusban 1672. Petrini olasz építész fejezett be, a negyven órai oltári szentségi ajtatós-ság tartá körmenetét. Rend- s fegyelmet, va-lamint a jelenlevők sokaságát tekintve az imposans menet igen épületes volt, azonban az előénekesek azon modora, hogy minden verssornál hátrafordul s a népnek azt nagy hangon kiáltja, mely utána ugyanazt énekli, visszatetsző volt. A dallam teljesen egybe-hangzó volt a mi „Ez nagy szentség“ valóban című énekükkel. A párosan, hosszú sorban haladók éneke a nagy távolság miatt nem volt egyenletes.

Megtekintém még a „Neumünster“ tem-plomot, melyben kettős sírbolt van. Itt nyugszik szent Kilián az alsófrankok apostola; a keresztfolyosóban pedig a közép-kori mesterdalnokok egyik hősének — Walter von der Vogelweide — az édes szavu dalnok-nak siremléke beszél az elmúlt regényes időkről.

Teljesen elfáradva tértem 5 óra után szállásomra, honnét már 6 órakor az indóházhoz hajtattam, hogy a gyorsvonat szárnyaim maj-nai Frankfurtba repüljek.

Misék a kölni, aacheni és mainzi dómokban.

1880. aug. 1. 3. és 4-én.

Julius 31-én szombaton Bonnban időztem, hol egypár órát az egyetemi könyvtárban bu-várkodtam. Megnéztem a hatalmas münstert,

a jezsuiták volt gyönyörű templomát, melyet a kölni érsek meghagyásából egy fiatal káplán valódi apostoli buzgalommal adminisztrál. Itt láttam a képzelhető legszebb középkori mintájú miseruhákat, áldozási terítőket, melyeket a bonni katolikus hölgyek társulata készített, melyek a finom szakavatott munka és egyházas styl tekintetében minden dicséret felett állanak. Láttam az új protestans góth imaházát, a minoriták szép templomát. Ahitattal állottam meg a világ legnagyobb zenegeniusza, a halhatatlan Beethoven Lajos szobra előtt, melyet a nagy zeneköltőnek szülővárosa állíttatott. Meglátogattam a hírneves temetőt, s az itt nyugvó nagy férfiak sírhelyét, a többi között Schlegel bölcsész, Boissereé műpártoló, Schumann Róbert zeneköltő, Bunsen természettudós szebbnél-szebb sírjait. Esti 7 órakor az „Elisabeth“ gőzösön a regényes Rajnán lefele Kölnbe indultam.

Esti 9 óra után Köln kivilágított partja, a fényárban uszó nagy város és a felhőkbe emelkedő óriási dóm, a világ eme csodás műve bontakoztak ki szemeim előtt. Midőn az állomástól jó 10 perc alatt, kivilágított nagyszerű kirakatok közt a dómtérre értem és ezen hatalmas templomot felhőkbe nyúló két tornyával magam előtt láttam, egész valómat szent remegés fogta el. Isten! mily hatalmas vagy te műveidben, ki parányi teremtmények keze által ily csodás bázis emeltetted magadnak! A dómmal szemközt álló „Hotel sz. Paulba“ szállottam.

Alig bírtam a reggelt megvárni, hogy a

dómba mehessék. 7 órakor már a sekrestyében voltam s előmutattam bibornok-hercegprimásom ajánló levelét. Azonnal misézhettem. A sacristiae director értesíté ft. Könen Frigyes karnagy urat itt-létemről. A templom nagyszerűségét, a csodás benyomást, melyet ezen századok óta készülő óriási műrám gyakorolt, nem vagyok képes leírni. Alig tudtam tőle megválni. Miután megreggeliztem, 9 órakor ismét a dómba mentem, hol Könen ur igen szívesen fogadott. 9¹/₂ órakor kezdődött a chorus. A kanonokok közé ültettek. Jelen volt Baudry Pál felszentelt püspök, erseki helynök, (az érsek Hollandiában van száműzve) négy kanonok, négy pap és 8 világi praebendatus és a ministrans gyermekeken kívül 6 vörös talárisba és fehér karingbe öltözött énekesgyermek, kik egyes vers icul usok a s a „Salve Reginát“ énekeltek.

Mise előtt „Asperges me“ intonáltatott, melyet a chorus és praebendatusok felváltva énekeltek. A versecskéket hat gyermek ártatlan csengő hangon adta elő. Ezután megindult a körmenet. Kereszt és gyertyák elővitele után (klerikusok nincsenek; a seminarium zárva van) jöttek a ministrans gyermekek, majd az énekesgyermekek, az énekkar, a papság, négy kanonok, a felszentelt püspök s végre a pontificans, ki az egész templomot bejárva, a hiveket szentelt vízzel meghinté. Visszatérve az oltárhoz, megszólalt az orgona s a kar megkezdé gregorián énekekkel az „introitus“-t, mely után a „kyrie“ következett. Könen ur új szerzeménye — kétszólamu mi-

séje (discantus, alto, tenore és basso) az orgona szelid kísérete mellett gyönyörűen hangzott. A „gloria“ első része váltakozó ének-módban van tartva s a „qui tollis“ nál egyesülnek a szólamok. „Graduale“-ra Könen ur az első verset in tono evangélii intonálta, a férfikar (tenore és basso) gregorián szerint együttesen énekelte. Az evangéliom az érseki székhely melletti emelkedett helyről énekeltetik. A diaconus hatalmas, egész athleta férfiú volt, gyöngye cérna-, alig hallható hanggal. A „credo“ intonatioja elűt a mienktől. Würzburgban a mainzi missaléből feljegyeztem! A „Credo“-t az énekkar felváltva, majd ismét egybeolvadva unisono énekelte. „Deum de Deo“ szép kettős szólam volt. „Et vitam aeternam“ hatalmas unisono erőteljes orgonakísérettel. Az offertorium „Constitues eos principes“ gregorián ének férfikarral: a szünetet szelid orgonahangok töltötték ki.

A „benedictus“ tenor és alt solo együttes, rendkívüli szépen csengett. A „hosanna“ váltakozó, majd együttes kétszólamú rész, mely égi dallammenete s mély vallásossága által tűnt ki. Az „agnus Dei“ háromszoros fohász, mely a kétszólamban nyert hatásos kifejezést. A „communio“ ismét gregorián ének volt. A pontifíciaó kanonok a helyreigazító akkordokat szívesen követte. Evangéliom és epistola mainzi modor szerint volt, mint nálunk némely helyeken a szerzetesek összevissza száguldó éneke.

A karzatról lejövő Könent üdvözöltem s jegyzeteimet vele közöltem.

Könen baráti kézzszorítással fejezte ki kö-

szönetét s egyuttal megjegyzé, miszerint igen örül, hogy én első hallásra művét ekképtudtam elemezni s felfedezni benne azon részeket, melyekre ő valóban büszke. Másnap reggeli 9 órára találkát adott.

Ezután végignéztem a dómot, a többi nagyszerű templomokat s azok műkincseit. Augusztus 2-án a mise után ismét találkoztam a karnagy urral. Felmentünk a „három szent királyok” oltára felett levő karzatra, hol egy hosszú szekrényben voltak a hangjegyek elhelyezve. „Ez — ugymond — a thesaurus musicalis.” A székesegyházi énekkarra vonatkozólag ezeket mondá! Nagy fáradtságba került a lármás, színházias zenét kiszorítani. Most itt csak szózene (vocalmusik) uralkodik. Az énekkar áll 16 férfi (8 tenor, 8 bassus) és mintegy 50 gyermekhangból (25 sopran és 25 alt). A férfiak közül 4 tenor és 4 bassus kap évi 100 márkot (58 ft. o. é.), a gyermekek közül tizenkettő 50 márkot (28 ft) mint stipendiumot. A gyermekek hetenkint szólam szerint három-hárompróbát s egyösszpróbát tartanak. A különpróbákat az orgonász mint a karnagy helyettese vezeti. Az összpróbák tartása, a műsor meghatározása a karnagy kötelessége. A karnagy, orgonász, énekkar hangjegyek s a szolga összes költsége 7000 márká azaz 3800 ft. o. é. A kölni énekkar a re-

gensburgi hírneves énekkarral versenyez.

Nálunk az utolsó székesegyház vagy némely városi templomi zenekar csörömpölő, lármás, színházias „muzsikája“ ugyanannyiba kerül. Ismételve bátran hangoztatom, miszerint áldozatra sincs szükségünk: a meglevő anyagi és szellemi erőkkal rövid évtized alatt csodákat lehetne művelni. A főpásztori buzditó szóra a katonaság csatarendbe áll! A délelőtt többi részét templomi látogatásokra fordítám, hol többnyire — minthogy portiunku'a ünnepe volt, ünnepélyes zenés misét hallottam.

A templomok mindeütt tömve voltak ajtatoskodókkal. A kölni hitélet nagyszerű. Augusztus 2-án d. u. 3 órakor Aachen felé vettem utamat, hova gyorsvonattal 6 órakor érkeztem. Esti nyolc óráig megnéztem az új Mária-templomot, Nagy Károly ősi münsterét, az ódon városházat, a nagyszerű freskókkal diszitett ősi „császári termet“, a nevezetes gyógyforrást, firdőházat s a gyönyörű kertet. Másnap reggel 7 órakor a dóm szekrestyéjében felmutattam a bibornok hercegprimás ajánló levelét. A sacristiae director átolvassván, meghajja magát: „Aber haben Sie viele Titeln“ szavakkal az írást visszaadja. A címek, jegyzém meg, nálunk nem kerülnek pénzbe. A magyar kápolnában, melyet Nagy Lajos magyar király feleségének Erzsébetnek kívánságára, az évenként ide zarándokló 7000 magyar ajtatos hívő számára alapított s azt gazdag ékszerekkel ellátta, miséztem. Midőn a székesegyház főhajója az „Oktogon“ alatt,

melyet 804-ben maga Nagy Károly kezdett építeni — áthaladtam, mély megilletődés és szent remegés fogá el szívemet. Itt működött ama nagy császár, ki a kath. egyház ékes-ségét, az istenitisztelet fényét oly melegen szívéen hordozta, ki az egyházi zenét a vég-enyészettől megmentve, azt hatalmas birodal-mában személyesen, példájával s gazdag ado-mányozásaival oly apostoli buzgalommal ter-jesztette.

Mise után Buckert vikár és karigazgató ajánlotta fel szíves szolgálatát. Rövid másfél óra alatt átnéztük a régi missalékat s bre-viariumokat. Kivánságom, magyar szentekről egyházi éneket találni — fájdalom! nem tel-jesült. Láttam egy prágai pergamenre irt missalét 1460., és egy régi breviariumot 1500-ból, de magyar szentnek nyoma sem volt. 10 órakor kezdődött az ünnepélyes con-ventualis mise.

Nagy Napoleon a kölni érseki széket Aachenbe tette át. 1821-ben az aacheni püspökség meg-szünt és a kölni érsek elfoglalta székhelyét. Ennek emlékére, hogy Aachen püspöki vá-ros is volt, a pápa ide társas káptalant ala-pított, melynek tagjai egy prépost, hat kano-nok és nyolc vicarius azaz praebendatus káplán. A nagy mise teljesen liturgikus gre-gorian énekkel kísértetett. Hat pap és négy világi praebendatus — mindenütt fekete talá-ris s karingbe öltözve, borotvált arccal — orgonakiséret mellett énekelték a gregorián éneket. Vallásosság, ihlettség s a szent ügy iránti lelkesedés vonult végig az ajtatosságon. Mindig pap kezdette meg a miserészeket s

együttesen folytatták. A pontificáló törődött öreg prépost ur gyarló énekét az orgona discrét kísérettel tartotta a felszinen. Az epistolát és evangeliumot a mainzi módor szerint énekelték, a mise többi része szorosan római ének volt. Nem tehettem róla, de ezen gregorián mise alatt ismét reflexiók vették körül lelkemet s gondolatban átszállottam hazánk egyik nevezetes magyar érseki városába, hol mult év ősz elején foglalatosságom lévén, egy pár conventualis misét hallgattam végig

Mise után áhitattal néztem meg Krisztus Urunk, a bold. szüz Mária, szent Péter apostol, nagy Károly és szent István király ereklyéit, melyek tiszteletére minden hetedik évben 100,000-rekre menő ájtatos hívők zarándokolnak ide. — Ebéd után gyorsvonattal ZENEAKADEMIA LISZT MŰZEUM siettem vissza Mainzba, hol aug. 4-én az egyházmegyei „Cecilia egylet” tartá ülését, melyre Könen karnagy ur által voltam meghiva. Augusztus 4-én másodszor voltam Mainzban. Jóllehet július 13-án az egész várost megtekintettem, — de most örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy az egyházmegyei „Cecilia egylet” miséjén jelen lehessenek.

Pont 10 órakor nagyszámu ájtatos közönség jelenlétében megkezdődött az ünnepélyes mise. A szentély két oldalát papok s világi karigazgatók s egyéb vendégek foglalták el. Az énekkar a nagy oltár mögötti nagy körben, a kanonoki székek alatt volt elhelyezve.

A gyermek énekesek piros talaris, fehér,

derékhoz övedzett karing és bibor quadratumban kis székeken ültek; mögöttük félkörben voltak a világi és papi énekesek. A karnagy a félkör közepén igazgatott. A fényes assistentia előtt két dómsveizi őr lépdelt, a szentély-orgona hatalmasan hangzott. Előadatott Viadana Lajos († 1650 táján) „Sine nomine“ miséje; offertorium: „Veritas mea“ Hallertől urfelmutatás után: Jesu dulcis memoria“ Vittoria spanyol paptól. Introitus, alleluja, communio: gregorián ének volt, melyet a férfi kar hatalmasan hangoztatott. Az előadás érzésébe nem bocsátkozom, mert csak az augsburgi dicséreteket kellene ismételnem. Igazi, egyházas, ájtatosságra gerjesztő ének volt. Epistola, evangéliom a római modor szerint.

Az orgona pontifikáló kanonokot az énekhez a zöngé jelzése által vezette.

Az énekreszek rövidebbek voltak a szertartásnál, a hiányt közbeszótt remek orgonajáték pótolta. Nagy mise után gyűlés volt, melyen az egyleti ügyek lettek megvitatva. Déután Darmstadt felé siettem, hol kutatásaimat a könyvtárban folytattam.

Az egyházi zene multját Nürnberg, Frankfurt, Coblenz, Bonn, (részben Köln, Aachen és Mainz), továbbá Darmstadt, Speyer, Heidelberg, Stuttgart és Ulm városok könyvtáraiban tanulmányoztam. Az összegyűjtött szellemi kincset a munka alatt levő egyházzene történe mem II. kötetében fogom a nyilvánosságra hozni.

A tapasztaltak után szabadon harmadszor is ismételve hangoztatnom, miszerint a nálunk teljesen parlagon heverő egyházi zenét, minden anyagi áldozat nélkül, a meglevő szellemi s anyagi erőkkal egy évtized alatt Németország fenséges egyházi zenéje mellé emelhetjük. Magyarország nm. püspöki kara, mely a múlt évtizedben az egyházi festészet, szobrászat, művészet és régészet t-^{er}-én oly fejedelmi áldozatot hozott, nem engedheti, hogy az egyházi zene, a szépművészetek e királynéja, az istenitiszteletnek féltve s nélkülözhetlen társa, rongyokba burkolva, és sutba vetve idegen kezek által odavetett alamizsnából tengesse továbbá is életét. Az egyház ősi zenéje elméletig és gyakorlatilag hetenkiinti két órán tanitassék minden papnöveldeben, s egy évtized alatt az egyházi zene, Istentől hivatott jogos birtokások, a papságnak kezében lesz!

Szavam sokkal gyöngébb, hogy sem a káptalanok chorisába évszázadok óta betolakodott méltatlan zenének gátat vessen, vagy a papnöveldei ház- és tanrendbe az egyházi zene tanulmányozására két órát is beszurjon. A főpásztori buzdító szóra minden új szint fog ölteni!

Az egyházi zene felvirágoztatására kedvezőbb idő hazánkban alig fog kínálkozni. Liszt Ferenc a világ legelső zenegeniusza, az egyház bü fia évenként több hónapon át körünkben időz. Szívének öröme, életének egyedüli boldogsága: a magyar kath. egyházi zenének szebb jövője!

Szabad legyen végre mély hódolatomat,

hálámat s köszönetemet kifejeznem kegyelmes érsek-atyámnak, Magyarország bibornok-hercegprimásának hízegő ajánlóleveleért, mely utamban mindenütt tiszteletet szerzett; a magyar tud. akademiának, mely engem ifjú tagját kiválóan kath. egyházas célomban ajánló levelével támogatott, s a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak, ki szorosán utam előtt, (jul. 4 én) midőn az efféle segélyek már hónapok előtt ki voltak osztva, engem anyagi segélylyel megtisztelni kegyeskedett.

Hitem és meggyőződése, hogy a nm. magyar püspöki kar a közel jövőben a fenséges egyházi zene érdekében főpásztori buzdító szavát fogja hallatni; él a remény szivemben, miszerint a parlagon heverő egyházi zene felvirágoztatásának kezdeményezői között az első egyike lesz azon hatalmas világi férfit, ki felséges urunk bizalma folytán hű tanácsosai között oly kiváló helyet foglal el: Trefort Ágoston m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur.

Jj 68.

54.

A tapasztaltak után szabadon harmadszor is ismételve hangoztatnom, miszerint a nálunk teljesen parlagon heverő egyházi zenét, minden anyagi áldozat nélkül, a meglevő szellemi s anyagi erőkkal egy évtized alatt Németország fenséges egyházi zenéje mellé emelhetjük. Magyarország nm. püspöki kara, mely a múlt évtizedben az egyházi festészet, szobrászat, művészet és régészet t-ára oly fejedelmi áldozatot hozott, nem engedheti, hogy az egyházi zene, a szépművészetek e királynéja, az istenitiszteletnek féltve s nélkülözhetlen társa, rongyokba burkolva, és sutba vetve idegen kezek által odavetett alamizsnából tengesse továbbá is életét. Az egyház ősi zenéje elméletig és gyakorlatilag hetenkiinti két órán tanitassék minden papnöveldében, s egy évtized alatt az egyházi zene, Istentől hivatott jogos birtokának, a papságnak kezében lesz!

Szavam sokkal gyöngébb, hogy sem a káptalanok chorusába évszázadok óta betolakodott méltatlan zenének gátat vessen, vagy a papnöveldéi ház- és tanrendbe az egyházi zene tanulmányozására két órát is beszurjon. A főpásztori buzdító szóra minden új szint fog öltetni!

Az egyházi zene felvirágoztatására kedvezőbb idő hazánkban alig fog kinálkozni. Liszt Ferenc a világ legelső zenegeniusza, az egyház bü fia évenként több hónapon át körünkben időz. Szívének öröme, életének egyedüli boldogsága: a magyar kath. egyházi zenének szebb jövője!

Szabad legyen végre mély hódolatomat,

hálámat s köszönetemet kifejeznem kegyelmes érsek-atyámnak, Magyarország bibor-nok-hercegprimásának hízegő ajánlóleveleért, mely utamban mindenütt tiszteletet szerzett; a magyar tud. akademiának, mely engem ifju tagját kiválóan kath. egyházas célomban ajánló levelével támogatott, s a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak, ki szorosan utam előtt, (jul. 4 én) midőn az efféle segélyek már hónapok előtt ki voltak osztva, engem anyagi segélylyel megtisztelni kegyeskedett.

Hitem és meggyőződése, hogy a nm. magyar püspöki kar a közel jövőben a fenséges egyházi zene érdekében főpásztori buzditó szavát fogja hallatni; él a remény szivemben, miszerint a parlagon heverő egyházi zene felvirágoztatásának kezdeményezői között az első egyike lesz azon hatalmas világi férfi, ki felséges urunk bizalma folytán hü tanácsosai között oly kiváló helyet foglal el: Trefort Ágoston m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur.

Jj 68.

54.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

83 57

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1982

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA

